

***Raport z diagnozy problemów
i pozytywnego potencjału młodzieży
w ujęciu profilaktyki zintegrowanej***
przeprowadzonej wśród młodzieży z klas VIII
w 7 szkołach podstawowych z gminy Staszów
w roku szkolnym 2023/2024

Opracowanie raportu
mgr Justyna Maksym
mgr Agata Balcerzak

Diagnoza opracowana zgodnie z rekomendacjami opublikowanymi
w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*
(ORE, 2015)

***Raport zawiera dane wrażliwe.
Jest on przeznaczony na użytek wewnętrzny placówki, której dotyczy
oraz dla organu prowadzącego.***

Podziękowania	3
Najważniejsze wyniki diagnozy młodzieży z Państwa gminy	4
Pozytywny potencjał młodzieży i czynniki chroniące	4
Zachowania problemowe i ryzykowne oraz czynniki ryzyka	5
I. Wprowadzenie	7
1. Model profilaktyki zintegrowanej	7
2. Archipelag Skarbów® - skrócony opis programu	8
3. Efekty programu w świetle badań ewaluacyjnych	9
4. Efekty programu Archipelag Skarbów® a diagnoza w Państwa gminie	11
II. Warunki realizacji diagnozy w Państwa gminie	12
1. Frekwencja	13
2. Wprowadzenie do analizy i interpretacji wyników	14
III. Wyniki diagnozy – pozytywny potencjał młodzieży	16
1. Cele i marzenia młodzieży	16
2. Postawa wobec szkoły	18
IV. Wyniki diagnozy - zachowania problemowe i ryzykowne młodzieży	19
1. Przemoc	20
1.1. Przemoc rówieśnicza w klasie	21
1.2. Bójki	24
1.3. Cyberprzemoc	26
2. Używanie substancji psychoaktywnych	28
2.1. Nikotyna	29
2.2. Alkohol	31
2.3. Narkotyki	33
3. Obniżony nastrój i myśli samobójcze	35
4. Zachowania związane z seksualnością	38
4.1. Celowe korzystanie z pornografii	38
4.2. Wczesne zachowania seksualne	40
V. Zintegrowane spojrzenie na problemy młodzieży	43
VI. Czynniki chroniące i czynniki ryzyka a zachowania ryzykowne młodzieży	44
1. Środowisko rodzinne	46
2. Środowisko szkolne	55
3. Środowisko rówieśnicze	62
4. Środowisko kulturowe	65
VIII. Wnioski i rekomendacje	72
Inspiracja	75
Literatura	77

Podziękowania

Serdecznie dziękujemy za udział w badaniu „Diagnoza problemów i pozytywnego potencjału młodzieży w ujęciu profilaktyki zintegrowanej”. Czas, który Państwo poświęcili na zorganizowanie i przeprowadzenie badań pozwoli na wzbogacenie ogólnej wiedzy o młodzieży klas ósmych szkoły podstawowej oraz wskazanie wniosków użytecznych dla Państwa codziennej pracy wychowawczej i profilaktycznej.

***Zespół badawczy
Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej***

Najważniejsze wyniki diagnozy młodzieży z Państwa gminy

W gminie Staszów projektem profilaktyczno-badawczym objęto młodzież z klas ósmych, z siedmiu szkół podstawowych.

Pozytywny potencjał młodzieży i czynniki chroniące

Przeprowadzone badania diagnostyczne pokazują pozytywny obraz młodzieży z badanej klasy:

- większość dziewcząt i blisko połowa chłopców wskazała trwałą miłość i przyjaźń jako swoje najważniejsze marzenia i cele w życiu,
- część młodzieży zadeklarowała więź ze szkołą,
- żadna z badanych dziewcząt nie zgłosiła częstego palenia papierosów,
- niekorzystanie z alkoholu w ciągu ostatniego miesiąca przez zdecydowaną większość badanych,
- żaden z badanych chłopców nie zgłosił korzystania z narkotyków w ciągu ostatnich 30 dni,
- żaden chłopiec nie zadeklarował częstego przebywania w towarzystwie rówieśników korzystających z narkotyków.

Czynniki chroniące młodzież

Diagnoza wskazuje na obecność czynników chroniących przed podejmowaniem zachowań ryzykownych i problemowych, jakimi są:

- pełna rodzina u zdecydowanej większości młodzieży,
- wskazywanie mamy jako ważnego życiowego przewodnika przez większość osób badanych, a taty przez blisko 2/5 dziewcząt i 3/5 chłopców,
- rozmowy o ważnych sprawach z rodzicami u większości młodzieży,
- poczucie bycie wysłuchanym w ostatniej rozmowie z rodzicami u 38% dziewcząt i 70% chłopców,
- jasno określone przez rodziców zasady dotyczące wypełniania domowych obowiązków i abstynencji od substancji psychoaktywnych,
- poczucie bezpieczeństwa w klasie deklarowane przez zdecydowaną większość młodzieży,
- możliwość uzyskania wsparcia od rówieśników zgłaszana przez większość młodzieży,
- określenie atmosfery w klasie jako życzliwej przez blisko połowę dziewcząt i nieco ponad 40% chłopców,
- częste podejmowanie aktywności sportowych z rówieśnikami w ostatnim miesiącu zadeklarowana przez większość chłopców i część dziewcząt,
- duże znaczenie wiary (religii) w życiu części dziewcząt i większości chłopców,
- częsty udział w praktykach religijnych deklarowany przez połowę dziewcząt i 1/5 chłopców.

Zachowania problemowe i ryzykowne oraz czynniki ryzyka

Poniżej przedstawiono wyniki badań dotyczących zachowań problemowych i czynników ryzyka dotyczących młodzieży z Państwa gminy. Zestawienie pokazuje, które z nich w większym stopniu dotyczą chłopców, a które dziewcząt.

W Państwa gminie poniżej wymienione zachowania ryzykowne i problemowe oraz czynniki ryzyka częściej dotyczyły chłopców niż dziewcząt. Dotyczy to takich kwestii jak:

- bycie sprawcą przemocy fizycznej i werbalnej w klasie,
- udział w pojedynczych bójkach,
- częste palenie papierosów,
- częste celowe oglądanie pornografii,
- codzienny kontakt z treściami pornograficznymi,
- inicjacja kontaktów genitalnych.

Niektóre z zachowań ryzykownych i problemowych oraz czynników ryzyka w podobnym stopniu dotyczyły chłopców i dziewcząt:

- udział w częstych bójkach,
- picie alkoholu w ostatnim miesiącu,
- korzystanie z narkotyków w ciągu ostatnich 6 miesięcy,
- przejście inicjacji współżycia seksualnego,
- przebywanie wśród rówieśników korzystających z papierosów.

Część zachowań ryzykownych i problemowych oraz czynników ryzyka w większym stopniu dotyczyło natomiast dziewcząt niż chłopców:

- bycie ofiarą przemocy fizycznej i werbalnej w klasie,
- bycie ofiarą i sprawcą cyberprzemocy,
- częste palenie e-papierosów,
- korzystanie z narkotyków w ciągu ostatnich 30 dni,
- częste odczuwanie samotności i przygnębienia oraz potrzeby płaczu w ostatnim tygodniu,
- częste występowanie myśli samobójczych,
- codzienne odczuwanie stresu z powodu obowiązków szkolnych,
- obawa przed przemocą w szkole,
- przebywanie wśród osób korzystających z alkoholu i narkotyków,
- brak akceptacji swojego ciała.

Wiele z wyżej wymienionych zachowań występuje w Państwa gminie w niewielkim nasileniu. Niezależnie od tego zachęamy Państwa, by przyjrzeć się poszczególnym zachowaniom problemowym młodzieży i przeanalizować dane przedstawione w niniejszym raporcie w kontekście Państwa obserwacji, wiedzy oraz doświadczeń z codziennej pracy wychowawczej z młodzieżą. Mamy nadzieję, że wnioski z takiej analizy będą pomocne w projektowaniu kolejnych działań profilaktycznych prowadzonych w szkołach.

Słowniczek pojęć

Zachowania ryzykowne – w naszych badaniach rozumiemy zachowania ryzykowne jako takie, które zagrażają szeroko pojętemu zdrowiu osoby je podejmującej (korzystanie z substancji psychoaktywnych legalnych i nielegalnych, hazard, uzależnienie od gier komputerowych i Internetu, korzystanie z pornografii, wczesna aktywność seksualna, zachowania agresywne – przemoc fizyczna i werbalna).

Zachowania i postawy prorozwojowe (pozytywny potencjał) sprzyjają zdrowiu osoby, a ono – zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia – jest stanem pełnego dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego osoby.

Czynniki ryzyka to właściwości indywidualne, cechy środowiska społecznego i efekty ich interakcji, które wiążą się ze zwiększonym ryzykiem powstania nieprawidłowości, zaburzeń, chorób lub przedwczesnej śmierci (Ostaszewski, Rustecka-Krawczyk, Wójcik, 2009, s. 13).

Czynniki chroniące to cechy indywidualne jednostki oraz cechy jej środowiska, które kompensują bądź redukują wpływ czynników ryzyka, przyczyniając się do zmniejszenia prawdopodobieństwa wystąpienia zachowań ryzykownych lub zminimalizowania stopnia ich intensywności (posiadanie przewodnika, praktyki religijne).

Profilaktyka zintegrowana to taka, która stawia sobie za cel skuteczne zapobieganie możliwie szerokiemu spektrum zachowań ryzykownych i problemów młodzieży (np. nikotyna, alkohol, narkotyki, przemoc, depresja, ciężce nastolatek, HIV/AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową) równocześnie.

Seksualność to naturalny aspekt ludzkiej natury, podlegający naturalnym procesom rozwojowym w trakcie życia jednostki.

Seksualizacja to cecha (zjawisko) współczesnej kultury, zwłaszcza w wydaniu masowym, polegające na przedmiotowym traktowaniu ludzkiej seksualności (sprowadzanie wartości osoby do seksownego wyglądu lub zachowania, osoba widziana jako obiekt/przedmiot użycia seksualnego dla innych, treści lub obrazy o tematyce seksualnej są prezentowane nieadekwatnie do wieku odbiorcy lub sytuacji.).

I. Wprowadzenie

Podstawowym podejściem teoretycznym stanowiącym ramę prowadzonych działań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej jest *model profilaktyki zintegrowanej* (Grzelak, 2009).

1. Model profilaktyki zintegrowanej

Profilaktyka zintegrowana to taka, która stawia sobie za cel skuteczne zapobieganie możliwie szerokiemu spektrum zachowań ryzykownych i problemów młodzieży (np. nikotyna, alkohol, narkotyki, przemoc, depresja, ciężce nastolatki, HIV/AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową) równocześnie.

Wyniki badań IPZIN wraz z argumentacją przemawiającą na rzecz zintegrowanego podejścia do profilaktyki zostały omówione w rozdziale 1.3 *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015).

U podstaw teoretycznych profilaktyki zintegrowanej leżą: koncepcja psychologii personalistycznej (Wojtyła, 1986), teoria psychospołecznego rozwoju Eriksona (Erikson, 1950), teoria interakcyjnego systemu wpływów i koncepcja pozytywnego rozwoju młodzieży.

Do cech charakterystycznych profilaktyki zintegrowanej należy:

- postrzeganie poszczególnych problemów i zachowań ryzykownych młodzieży w szerokim kontekście wielu innych problemów i zachowań ryzykownych,
- analizowanie wzajemnych powiązań pomiędzy różnymi problemami młodzieży oraz poszukiwanie ich wspólnych przyczyn i uwarunkowań (czynników ryzyka),
- podkreślanie znaczenia czynników chroniących w profilaktyce, w tym zwłaszcza tych, które chronią przed wieloma problemami i zachowaniami ryzykownymi jednocześnie,
- korzystanie z szerokiej gamy wskaźników dotyczących wielu różnych problemów i zachowań ryzykownych zarówno w badaniach diagnostycznych, jak i w badaniach ewaluacyjnych,
- dostrzeganie i uwzględnianie w profilaktyce roli różnych podmiotów mających wpływ na młodzież: rodziców, szerszej rodziny, nauczycieli, samorządu, organizacji pozarządowych, organizacji religijnych czy wreszcie samej młodzieży,
- postrzeganie człowieka w kontekście wszystkich jego wymiarów: fizycznego, psychicznego, intelektualnego, społecznego i duchowego,
- pragmatyczne podejście do profilaktyki, wyrażające się w poszukiwaniu formuł działania, które przyniosą maksymalne efekty przy możliwie najniższych nakładach.

2. Archipelag Skarbów® - skrócony opis programu

Archipelag Skarbów® jest programem profilaktycznym opartym o model profilaktyki zintegrowanej. Obejmuje on układ dwóch spotkań z uczniami, z których każde trwa około 4 godzin lekcyjnych. W trakcie każdego spotkania przewidziane są dwie przerwy. Metody aktywizujące wykorzystane w programie dostosowane są do pracy z dużą grupą. W trakcie każdej części programu prowadzone są ćwiczenia aktywizujące, których uczestnicy otrzymują od trenerów nagrody w podziękowaniu za zaangażowanie.

W trakcie pierwszego spotkania z uczniami przedstawiane są elementy wiedzy o miłości w kontekście zadań rozwojowych wieku dojrzewania. Bardzo istotnym elementem pierwszego mityngu jest obrazowe przedstawienie pięknych, ale czasem groźnych sił, które budzą się we wnętrzu dojrzewającego człowieka. Pokazane są pozytywne aspekty budzących się z nową siłą impulsów seksualnych oraz emocjonalno-uczuciowych związanych z zakochaniem, a także złością i gniewem. Trenerzy przedstawiają także groźne aspekty żywiołów seksualności, uczuciowości oraz złości i gniewu wskazując konkretne sposoby nauki osławiania tych sił i kierowania nimi.

W trakcie drugiego spotkania z uczniami bliżej omawiane są zagadnienia związane ze współżyciem seksualnym. Wyraźnie ukazywane jest zarówno piękno seksualnej bliskości, jak też i szeroki wachlarz konsekwencji wczesnych kontaktów seksualnych – od bezpośrednich konsekwencji emocjonalnych, poprzez konsekwencje związane z budowaniem przyszłych związków, aż po konsekwencje zdrowotne. Kierowana jest do młodzieży wyraźna zachęta do wstrzemięźliwości od przedmałżeńskiego współżycia seksualnego i kontaktów genitalnych. Osobną troską objęte są osoby, które w wyniku cudzego przymusu lub też własnych decyzji, podjęły już kontakty seksualne. W sposób bardzo wyraźny przedstawiana jest wiedza na temat niekorzystnego wpływu środków psychoaktywnych na zawieranie znajomości i budowanie relacji. Ukazywana jest siła presji rówieśniczej i sposoby asertywnego radzenia sobie z nią. Podjęty jest problem zachowań agresywnych i uprzedmiotawiających – szczególnie w relacjach między chłopcami i dziewczętami. Na końcu programu odbywa się Festiwal Twórczości Archipelagu Skarbów®, który podsumowuje i umacnia treści całego programu. Festiwal jest elementem, w którym sama młodzież formułuje przekaz profilaktyczny skierowany do rówieśników.

W różnych momentach programu prezentowane są wybrane wyniki badań nad postawami młodzieży. Wybór wyników opiera się na kryterium profilaktycznej przydatności przekazania ich młodzieży. W większości są to wyniki, które pokazują dojrzałość i rozsądek młodych ludzi. W ten sposób spełniona zostaje zasada, że trwałe efekty oddziaływań uzyskać można tylko z pracy na pozytywach.

Najważniejsze treści programu ilustrowane są osobistymi doświadczeniami trenerów programu.

3. Efekty programu w świetle badań ewaluacyjnych

Badania ewaluacyjne zrealizowane w latach 2019-2020 przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej potwierdziły szereg efektów profilaktycznych programu Archipelag Skarbów®. Dotyczą one większości obszarów problemowych, których dotyczyła diagnoza przeprowadzona w Państwa gminie.

Badania ewaluacyjne zakładały 3 pomiary; jeden przed realizacją Programu AS i dwa po jego realizacji. Poniżej zostaną wskazane efekty utrzymujące się po miesiącu i po roku od realizacji programu.

Efekty utrzymujące się po miesiącu od realizacji programu *Archipelag Skarbów®*

Efekty w obszarze korzystania z substancji psychoaktywnych:

- zmniejszenie odsetka młodzieży przekonanej o korzystnym wpływie alkoholu na samopoczucie na randce,
- zmniejszenie odsetka młodzieży przekonanej o ułatwiającym wpływie alkoholu na zapoznanie się z osobą płci przeciwnej.

Efekty w obszarze zdrowia psychicznego:

- wzrost odsetka młodzieży, która zwróciła się o pomoc (skorzystała z pomocy), gdy przeżywała trudności.

Efekty ogólnoprofilaktyczne związane z umocnieniem czynników chroniących i/lub osłabianiem czynników ryzyka dotyczących wielu różnych zagrożeń (ORE, 2015):

- zmniejszenie stopnia seksualizacji młodzieży (postawy uprzedmiotowienia innych w aspekcie seksualnym),
- pozytywne zmiany w zakresie wskazywanych źródeł wiedzy o miłości i seksualności, w tym wzrost liczby osób, które jako źródło wiedzy o seksualności wskazały specjalistów zapraszanych przez szkołę.

Efekty związane z budowaniem trwałych relacji i wczesną profilaktyką problemów demograficznych:

- wzrost odsetka młodzieży rozumiejącej prawdziwą miłość, jako miłość na całe życie, która z biegiem lat rośnie,
- wzrost odsetka młodzieży wierzącej w prawdziwą i trwałą miłość w dzisiejszych czasach,
- wzrost odsetka młodzieży wskazującej na udane życie rodzinne i dzieci oraz trwałą miłość i przyjaźń wśród 3 najważniejszych celów życiowych,

- wzrost odsetka młodzieży przekonanej o znaczeniu wspólnoty wartości w wyborze życiowego partnera.

Efekty w obszarze ryzykownych zachowań seksualnych:

- wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do dorosłości,
- wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do zawarcia małżeństwa,
- wzrost odsetka młodzieży mającej świadomość, że kontakty seksualne są mniej częste i mniej aprobowane przez rówieśników, niż się to wydaje (przekonania normatywne),
- zwiększenie odsetka osób posiadających wiedzę o ograniczonej skuteczności wszelkich metod zabezpieczających przed zakażeniem wirusem HIV,
- zwiększenie odsetka osób posiadających wiedzę o ograniczonej skuteczności wszelkich metod zabezpieczających przed nieplanowaną ciążą,
- wzrost wiedzy młodzieży o możliwości wpływu na rozwój reakcji seksualnej (mogę kierować swoją uwagę, działaniem – to nie dzieje się samo).

Efekty utrzymujące się po roku od realizacji programu *Archipelag Skarbów®*

Poniżej prezentowane są efekty wykazane w wynikach trzeciego pomiaru badawczego, który objął uczniów klas siódmych szkoły podstawowej i został zrealizowany prawie rok po realizacji programu AS. Ten trzeci etap badań przeprowadzono w roku szkolnym 2020/2021.

Efekty w obszarze korzystania z substancji psychoaktywnych:

- mniejszy odsetek młodzieży przekonanej o korzystnym wpływie alkoholu na samopoczucie na randce (niższy odsetek w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed realizacją programu AS, choć nieco wyższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu).

Efekty związane z budowaniem trwałych relacji i wczesną profilaktyką problemów demograficznych:

- wyższy odsetek młodzieży rozumiejącej prawdziwą miłość, jako miłość na całe życie, która z biegiem lat rośnie (odsetek wyższy w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed ekspozycją programu, choć niższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu),
- wyższy odsetek młodzieży przekonanej o znaczeniu wspólnoty wartości w wyborze życiowego partnera (odsetek wyższy w porównaniu z wynikiem uzyskanym przed ekspozycją programu, choć niższy niż wynik otrzymany miesiąc po realizacji programu)

4. Efekty programu Archipelag Skarbów® a diagnoza w Państwa gminie

Diagnoza problemów i pozytywnego potencjału młodzieży w ujęciu modelu profilaktyki zintegrowanej zawsze jest prowadzona przed programem Archipelag Skarbów®.

Siła efektów programu Archipelag Skarbów® dla młodzieży zależy od szeregu warunków, które mają wpływ na przebieg jego realizacji.

Szczegółowe informacje na temat przebiegu i skuteczności programu dla młodzieży z każdej ze szkół uczestniczącej w projekcie znajdziecie Państwo w sprawozdaniu merytorycznym przekazanym szkole po zakończeniu realizacji wszystkich modułów programu przez podmiot odpowiedzialny za ich realizację.

Integralną częścią programu Archipelag Skarbów® są scenariusze lekcji wychowawczych przekazywane wychowawcom klas uczestniczących w jego realizacji podczas spotkania z nauczycielami lub za pośrednictwem pedagoga czy psychologa szkolnego. Umożliwiają one kontynuowanie pracy profilaktycznej w oparciu o treści poruszane w trakcie Archipelagu Skarbów®. Wykorzystanie tych materiałów powinno utrwalić i wzmocnić skuteczność oddziaływań skierowanych do młodzieży podczas programu.

II. Warunki realizacji diagnozy w Państwa gminie

Uwaga!

Komentarze odnoszące się bezpośrednio do danych z Państwa gminy zostały oznaczone kolorem żółtym.

Informacje przedstawione w niniejszym raporcie zostały zebrane podczas badań ankietowych przeprowadzonych w Państwa gminie przez specjalnie przeszkolonych ankietorów w dniu 29 listopada 2023 roku. W zdecydowanej większości szkół nauczyciele byli obecni w salach w czasie przeprowadzenia badania.

Szczegółowa analiza raportów wypełnionych przez ankietorów w każdej badanej klasie wykazała, że prawie wszystkie osoby były zainteresowane badaniem i w ich odczuciu poważnie potraktowały wypełnianie ankiet.

W badaniach brały udział osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

W czterech szkołach ankietorzy nie zgłosili żadnych zakłóceń w przebiegu badania. Wśród dziewcząt w jednej szkole pojawiły się żarty z udziałem kilku uczennic. Wśród chłopców w czterech placówkach pojawiły się żarty oraz sporadyczne komentarze i rozmowy z sąsiadem z ławki z udziałem kilku uczniów.

Podsumowując, można przyjąć, że przedstawione wyniki rzetelnie opisują sytuację dziewcząt obecnych w szkole w dniu ankietowania. Wyniki chłopców mogą być nieco mniej rzetelne z uwagi na niewielkie zakłócenia w przebiegu badania z ich udziałem.

Poniżej zamieszczono tabelę liczebności uczniów klas ósmych według list dostarczonych przez szkoły (Tabela 1.). W raporcie z diagnozy znajdziecie Państwo dane ze swojej gminy oraz dla porównania z miasta w województwie podkarpackim. Za każdym razem badana była młodzież klas ósmych za pomocą tego samego kwestionariusza, w podobnym czasie.

Tabela 1. Zestawienie liczebności badanej młodzieży.

Numer na wykresie	Liczebności wg list szkolnych	Dziewczęta wg list szkolnych	Chłopcy wg list szkolnych
Staszów	118	51	67
1	193	96	97

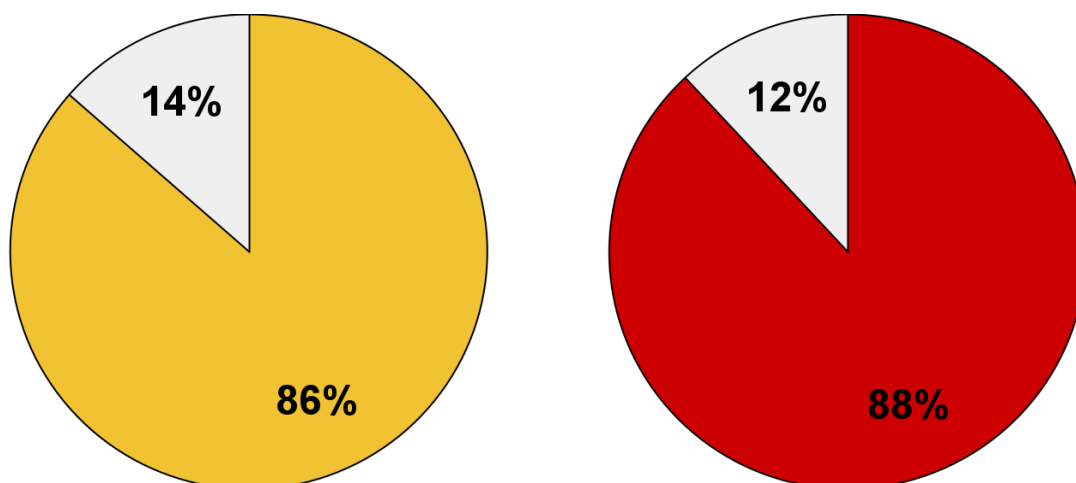
1. Frekwencja

Poniższe wykresy przedstawiają odsetki uczniów uczestniczących w badaniu w Państwa gminie, w podziale na płeć, w stosunku do liczby uczniów wg listy z dziennika.

Wyniki zostały pokazane oddzielnie dla dziewcząt (słupek w kolorze żółtym) i dla chłopców (słupek w kolorze brązowym).

Wszystkie wykresy zostały zaopatrzone niezbędnymi objaśnieniami ułatwiającymi interpretację wyników prezentowanych w wersji graficznej.

Odsetek osób obecnych na badaniu w stosunku do list szkolnych

Wykres 1. Frekwencja młodzieży w czasie badania.

Jak pokazuje powyższe zestawienie wykresów część młodzieży była nieobecna w szkole w dniu, w którym przeprowadzane były badania ankietowe.

2. Wprowadzenie do analizy i interpretacji wyników

Przeprowadzanie wewnątrzszkolnych diagnoz zachowań problemowych młodzieży jest istotne między innymi ze względu na potrzebę dostosowania szkolnego programu profilaktyki do realnej sytuacji w jakiej znajduje się młodzież.

Zgodnie z Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży (ORE, 2015; s. 205-210) największą trafność i rzetelność, a co za tym idzie i przydatność, mają diagnozy prowadzone dla całej populacji każdego rocznika młodzieży w danej szkole, które tym samym opisują pełne spektrum problemów i zachowań ryzykownych młodzieży.

Diagnozy powinny uwzględniać zarówno czynniki ryzyka, jak i czynniki chroniące młodzież przed podejmowaniem tych zachowań. Badania powinny być prowadzone przez specjalistyczne ośrodki z wykorzystaniem wiarygodnych wskaźników ilościowych i jakościowych oraz dawać możliwość odniesienia uzyskanych wyników do szerokiej grupy porównawczej. Badania prowadzone przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej spełniają wszystkie opisane wyżej kryteria mające wpływ na przydatność diagnozy dla szkoły.

Głównym celem przeprowadzanej przez IPZIN *Diagnozy problemów i pozytywnego potencjału młodzieży* jest zilustrowanie zachowań i postaw młodzieży z Państwa gminy.

Wyniki przedstawione są na skalach procentowych, tak że stopień występowania danego zjawiska czy tendencji jest wyrażony procentem uczniów przejawiających daną postawę, pogląd lub zachowanie w stosunku do całości zbadanej w tym dniu próby (prawie zawsze frekwencja młodzieży w dniu badania jest niższa niż 100%, dokładne dane dotyczące obecności młodzieży z Państwa gminy w dniu badania znajdują się w rozdziale II.1.). Tak więc wyniki procentowe odnoszą się do młodzieży obecnej w szkole w dniu badania.

Kolejnym ważnym aspektem jest to, że ***Diagnoza problemów i pozytywnego potencjału młodzieży nie jest oceną pracy szkoły***. Przeprowadzone badania nie uwzględniają wielu różnych zmiennych np. socjologicznych takich jak chociażby charakter dzielnicy i co za tym idzie, środowisk, z których rekrutują się uczniowie z danej placówki. Nie badano również zmiennych bezpośrednio związanych z ewaluacją pracy kadry pedagogicznej. Ponadto, nasze doświadczenie pokazuje, że w niektórych placówkach wyniki pokazują wysokie odsetki zachowań ryzykownych młodzieży mimo ogromnego zaangażowania kadry pedagogicznej w wychowawczą i profilaktyczną pracę z młodzieżą. Jest bardzo możliwe, że gdyby nie wysiłki wychowawcze pracowników szkoły problemów byłoby dużo więcej, a wyniki badań znacznie gorsze. Tak więc nie ma możliwości, by oceniać pracę szkoły na podstawie wyników zamieszczonych w niniejszym raporcie.

Jako specjaliści pracujący z młodzieżą zdajemy sobie sprawę, że w praktyce niemożliwe jest zredukowanie do zera różnych nagannych postaw i zachowań uczniów. Każda szkoła ma opracowany program wychowawczo-profilaktyczny. *Diagnoza problemów i pozytywnego potencjału młodzieży* jest dodatkowym naświetleniem sytuacji, które nie powinno burzyć opracowanej przez szkołę strategii zapobiegania problemom i ich rozwiązywania, a jedynie ją uzupełniać i wspierać.

Zachęcamy, by wykorzystać *Diagnozę* do mobilizacji wychowawczego i profilaktycznego zaangażowania kadry Państwa gminy. Zachęcamy także do starannego przekazania Radzie Pedagogicznej wyników ukazujących pozytywny potencjał młodzieży z Państwa placówki. Warto przedstawić te wyniki jako – w dużej mierze – owoc pracy kadry nauczycielskiej.

Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży (ORE, 2015) jako pierwszą z siedmiu kluczowych rekomendacji (siedmiu dźwigni skutecznej profilaktyki) dla prowadzenia skutecznej profilaktyki młodzieżowej zaleca kierować uwagę na to co dobre, po to by chronić i wspierać pozytywny potencjał młodzieży oraz znaleźć lepsze rozwiązania problemów. „Pozytywne informacje o młodzieży i o potencjale wychowawczym społeczności lokalnej są bowiem najlepszym punktem wyjścia do poszukiwania twórczych rozwiązań problemów (s. 157).” Warto mieć na uwadze, że większość młodych ludzi z Państwa gminy zachowań problemowych i ryzykownych nie podejmuje. To jest pozytywna informacja, nie można jednak pominąć w niniejszym raporcie z *Diagnozy* prezentacji wyników pokazujących mniejszościowe występowanie zachowań problemowych i ryzykownych młodzieży.

Niniejszy raport z diagnozy w żadnym razie **nie może być również traktowany jako ocena pracy szkoły.**

III. Wyniki diagnozy – pozytywny potencjał młodzieży

Najważniejsze wyniki

Wśród marzeń i celów życiowych młodzież najczęściej wskazywała trwałą miłość i przyjaźń. Dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy udzielali takiej odpowiedzi w ankiecie. W drugiej kolejności dziewczęta wskazywały ciekawą pracę oraz szczęśliwe życie rodzinne i posiadanie dzieci, natomiast chłopcy wybierali zdobycie majątku jako swoje największe marzenie w życiu.

Dziewczęta częściej niż chłopcy deklarowały więź ze szkołą. 44% uczennic i 36% uczniów udzieliło takiej odpowiedzi w ankiecie.

1. Cele i marzenia młodzieży

Cele i marzenia młodych ludzi są bardzo ważne w pracy wychowawczej i profilaktycznej, ponieważ wskazują kierunki, w których młodzi chcą się rozwijać. Widząc te kierunki łatwiej motywować młodzież do podejmowania wysiłków niezbędnych do ich realizacji.

Ogólna wiedza o marzeniach i celach życiowych młodych ludzi może się również przyczynić do wytyczania celów przez ludzi dorosłych odpowiedzialnych nie tylko za siebie, ale również za przyszłość swoich dzieci i kolejnych pokoleń.

Zrozumienie znaczenia aspiracji życiowych, wartości i duchowości młodzieży pozwala na wykorzystanie w profilaktyce związanych z nimi bardzo silnych i głębokich motywacji. Odwołanie się w praktyce szkolnej do wartości i marzeń deklarowanych przez młodzież sprzyja przyjmowaniu przez nich zdrowego stylu życia jako środka do ważnych dla nich celów. Brak wsparcia otoczenia lub gorzkie doświadczenia rozczarowań życiowych mogą te marzenia przykryć warstwą lęków i obaw. Z wielu badań wynika, że aspiracje młodych ludzi kierują się w największym stopniu ku sprawom i celom głębokim – tym, które są związane z najważniejszymi więziami międzyludzkimi, a jednocześnie wiążą się ze sprawami mogącymi nadać dorosłemu życiu cel i sens.

Wspieranie realizacji marzeń młodzieży dotyczących stworzenia w przyszłości szczęśliwej rodziny oraz rozwoju pasji i zainteresowań młodych ludzi, które przygotowują ich do życia zawodowego, to ważny poziom, który można wykorzystać do jednoczenia wysiłków wychowawczych. Programy profilaktyczne nawiązujące do takich motywacji są przez ich adresatów dobrze odbierane, i to nawet wtedy, gdy przekaz tych programów stawia przed młodzieżą bardzo trudne wyzwania związane ze zdrowym stylem życia.

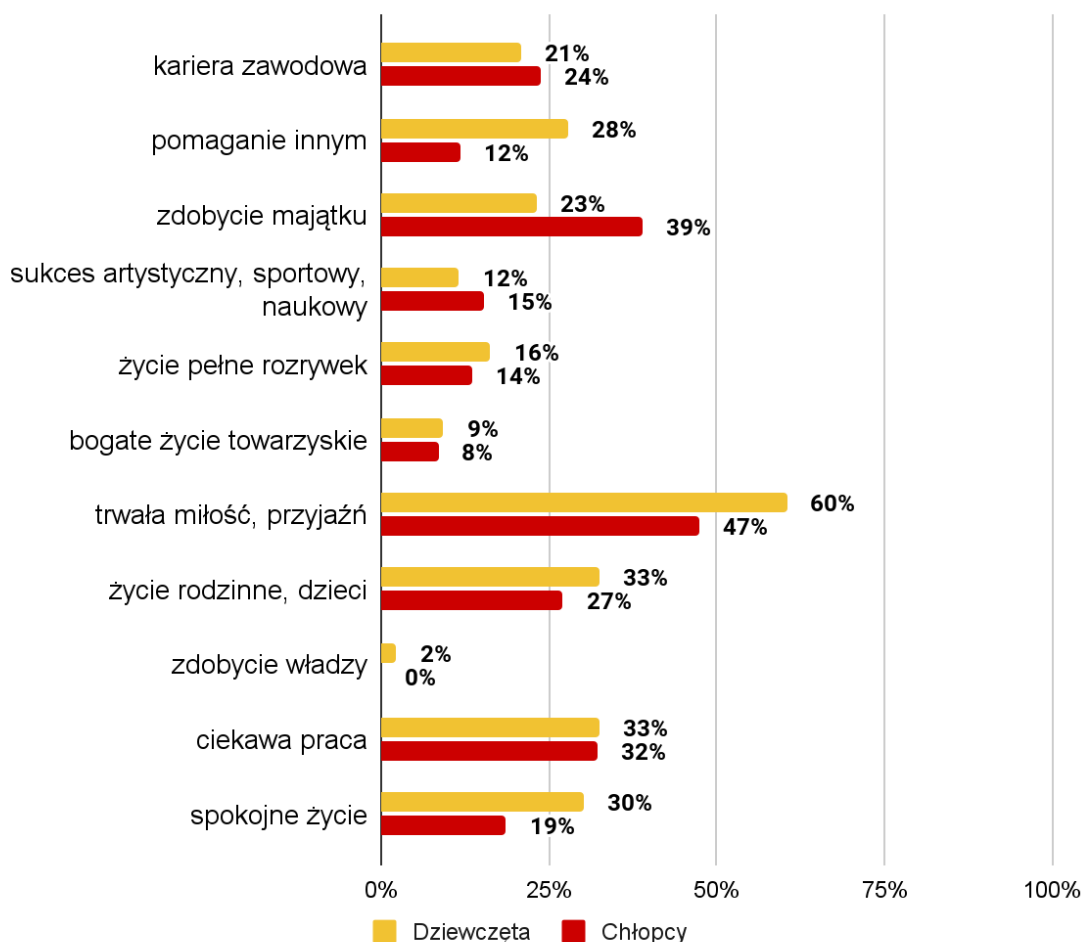
Pytanie wskaźnikowe

Ludzie mają w życiu różne marzenia i cele. Które z poniższych są najważniejsze dla Ciebie?

(Zaznacz nie więcej niż 3 najważniejsze cele.)

a. Zrobienie kariery zawodowej	g. Trwała miłość, przyjaźń
b. Pomaganie innym	h. Szczęśliwe życie rodzinne, dzieci
c. Zdobycie dużego majątku	i. Zdobycie władzy
d. Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie sztuki, nauki, sportu	j. Ciekawa praca zgodna z Twoimi zainteresowaniami
e. Życie pełne rozrywek	k. Spokojne życie bez kłopotów
f. Bogate życie towarzyskie	l. Inne (napisz, jakie).....

Moje najważniejsze marzenia i cele

Wykres 2. Odsetki osób z Państwa gminy, które wskazały poszczególne marzenia i cele jako najważniejsze w życiu.

2. Postawa wobec szkoły

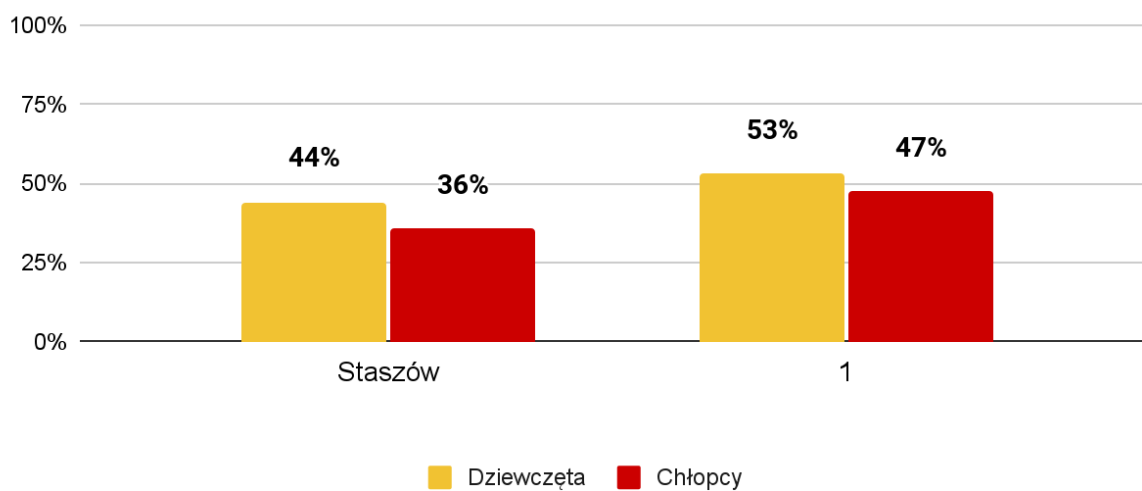
Kolejnym obszarem, w którym można znaleźć pozytywny potencjał jest szkoła. Poniżej zamieszczono dane dotyczące więzi ze szkołą zebrane wśród Państwa uczniów.

Pytanie wskaźnikowe

W jakim stopniu czujesz się związany z: (Zaznacz [X] w każdym wierszu)

	Bardzo mocno	Raczej mocno	Raczej słabo	Wcale	Trudno powiedzieć
a. Twoją szkołą					
b. Twoim sąsiedztwem/ wioską/ miastem					
c. Polską					
e. Europą					
f. Całym światem					

Więź ze szkołą

Wykres 3. Odsetki osób, które zaznaczyły, że czują się związane ze swoją szkołą „bardzo mocno” lub „raczej mocno”.

IV. Wyniki diagnozy

- zachowania problemowe i ryzykowne młodzieży

Poniżej przedstawione zostaną wyniki diagnozy w Państwa gminie, pokazujące nasilenie zachowań ryzykownych i problemowych młodzieży takich jak: przemoc rówieśnicza, używanie alkoholu, narkotyków, palenie papierosów, korzystanie z pornografii, kontakty seksualne.

Poniższe wyniki diagnozy opierają się na deklaracjach młodzieży, więc trzeba mieć na uwadze fakt, że otrzymane odpowiedzi mogą się nieco różnić od stanu rzeczywistego. Zdecydowana większość ankiet wyglądała na uczciwie wypełnione. W badaniach znaleziono zaledwie pojedyncze przypadki udzielania niespójnych odpowiedzi.

Należy również pamiętać, że nie wszyscy uczniowie byli obecni w czasie badania, być może nie wszyscy szczerze odpowiadali na pytania ankiety, dlatego należy zachować ostrożność przy generalizowaniu uzyskanych wyników na całą populację młodzieży z klas ósmych z Państwa placówki.

Zachęcamy, by przedstawioną diagnozę potraktować jako pomoc do określenia obszarów, w których praca wychowawcza i profilaktyczna jest najbardziej potrzebna.

Zgodnie z drugą dźwignią skutecznej profilaktyki opisaną w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) zachęcamy do analizy przedstawionych danych w sposób zintegrowany. Jak wynika ze współczesnej wiedzy o zachowaniach problemowych młodzieży są one ze sobą powiązane. Jak podaje *Vademecum* „różne rodzaje problemów pojawiają się często u tych samych osób. Pojawienie się jednego zachowania ryzykownego zwiększa prawdopodobieństwo pojawiania się innych problemów. O problemach młodzieży należy więc myśleć w sposób szeroki, w którym uwzględnia się nie tylko różne obszary zagrożeń, ale także ich wzajemne związki. Zwiększa to znacznie szansę na znajdowanie rozwiązań o charakterze całościowym i przyczynowym, jak również szansę na uniknięcie pozornych efektów profilaktyki, które polegają na przesunięciu się objawów z jednego obszaru na inny (ORE, 2015, s.158).”

1. Przemoc

Poniżej przedstawiono wyniki badań dotyczących szeroko rozumianej przemocy rówieśniczej: fizycznej, werbalnej oraz cyberprzemocy. Szczegółowe zestawienia zawierające odpowiedzi młodzieży z badanych klas ósmych z Państwa gminy przedstawione zostały na wykresach.

Najważniejsze wyniki

Doświadczenie przemocy fizycznej i werbalnej w klasie badane dziewczęta zgłaszały częściej niż chłopcy. 33% ósmoklasistek oraz 27% ich rówieśników zgłosiło bycie ofiarą przemocy fizycznej w klasie, natomiast doświadczenie przemocy werbalnej zadeklarowało 30% dziewcząt i 24% uczniów.

Częste stosowanie przemocy fizycznej wobec rówieśników z klasy zgłosił co 5 chłopiec i co 8 dziewczyna. Bycie sprawcą przemocy werbalnej w klasie zadeklarowało 3/10 chłopców i 1/5 dziewcząt.

Udział w pojedynczych bójkach w ostatnim miesiącu uczniowie zgłaszali trzykrotnie częściej niż uczennice. Blisko co 4 uczeń udzielił takiej odpowiedzi w ankiecie. Udział w przynajmniej dwóch takich zdarzeniach młodzież zgłaszała podobnie często, niezależnie od płci. Średnio 6% osób badanych zadeklarowało takie zachowanie.

Dziewczęta dwukrotnie częściej niż chłopcy zgłaszały doświadczenie cyberprzemocy ze strony rówieśników. Odsetki młodzież w tym zakresie wynoszą odpowiednio 28% i 14%. Stosowanie cyberprzemocy zgłosiła co 5 badana uczennica i blisko co 7 uczniów.

W tym miejscu należy przypomnieć, że część młodzieży była nieobecna w szkołach w dniu badania. Należy to wziąć pod uwagę analizując przedstawiony obraz wyników.

Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienia zawierające odpowiedzi młodzieży z Państwa gminy.

1.1. Przemoc rówieśnicza w klasie

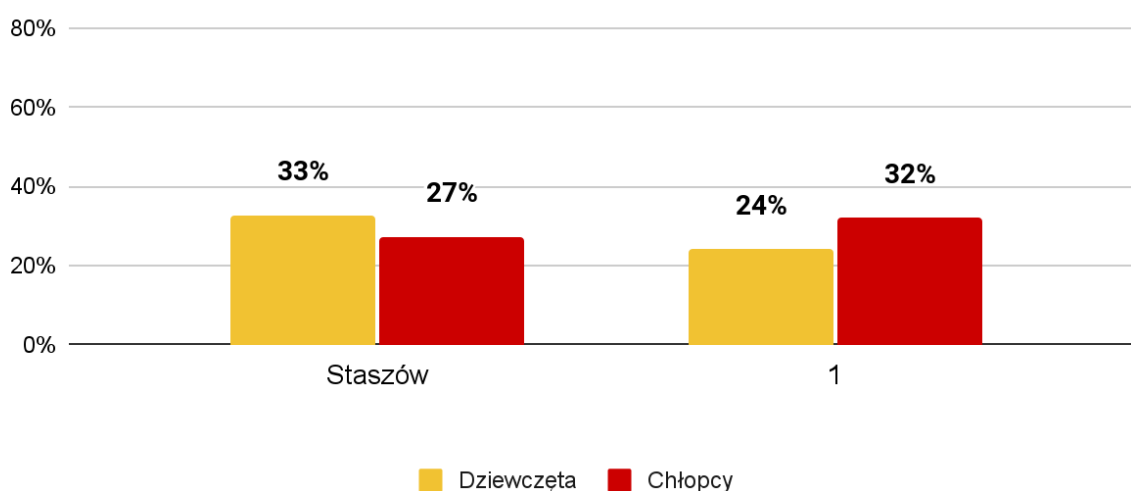
W pierwszej kolejności zostaną przedstawione dane dotyczące fizycznej i werbalnej przemocy rówieśniczej w klasie zarówno w kontekście bycia jej ofiarą, jak i sprawcą.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często zdarzało się w ciągu ostatnich 30 dni, że ktoś z Twojej klasy Cię uderzył, popychał lub niszczył coś Twojego?

- 0. Nie zdarzyło się
- 1. Jeden raz w tym okresie
- 2. Kilka razy w całym tym okresie
- 3. Raz lub dwa razy w tygodniu
- 4. Codziennie lub co drugi dzień

Bycie ofiarą przemocy fizycznej w klasie

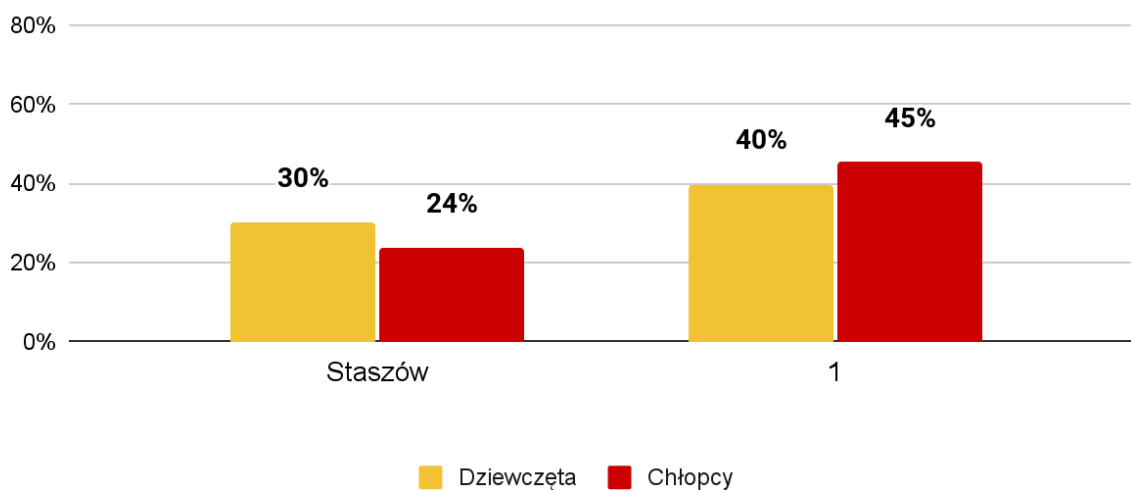
Wykres 4. Odsetki osób, które zadeklarowały częste doświadczanie przemocy fizycznej w klasie.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często zdarzało się w ciągu ostatnich 30 dni, że ktoś z Twojej klasy wyśmiewał Cię lub dokuczał Ci słownie?

0. Nie zdarzyło się
1. Jeden raz w tym okresie
2. Kilka razy w całym tym okresie
3. Raz lub dwa razy w tygodniu
4. Codziennie lub co drugi dzień

Bycie ofiarą przemocy werbalnej w klasie

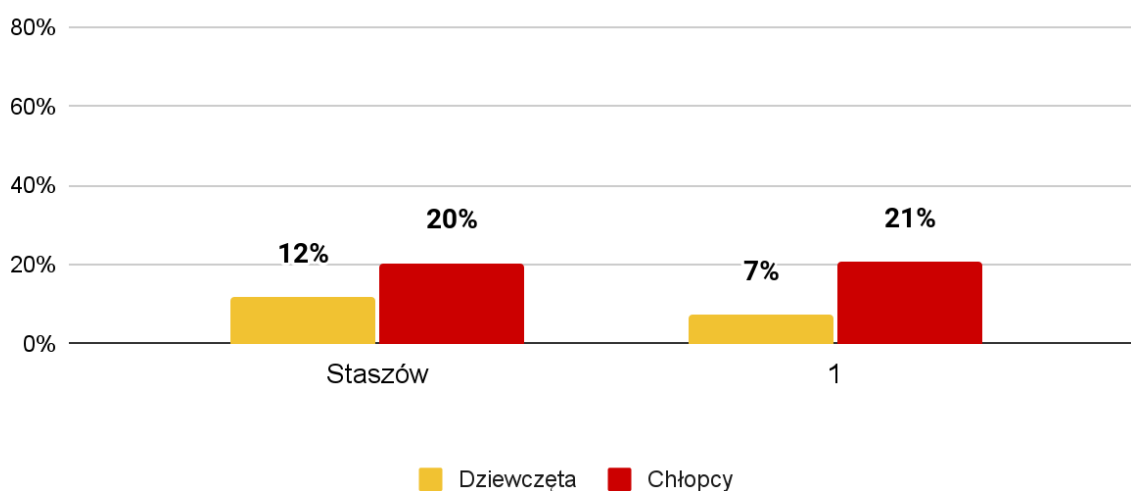
Wykres 5. Odsetki osób, które zadeklarowały częste doświadczanie przemocy werbalnej w klasie.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często zdarzało się w ciągu ostatnich 30 dni, że kogoś z Twoich rówieśników uderzyłeś, popychałeś lub niszczyłeś jego własność?

0. Nie zdarzyło się
1. Jeden raz w tym okresie
2. Kilka razy w całym tym okresie
3. Raz lub dwa razy w tygodniu
4. Codziennie lub co drugi dzień

Bycie sprawcą przemocy fizycznej w klasie

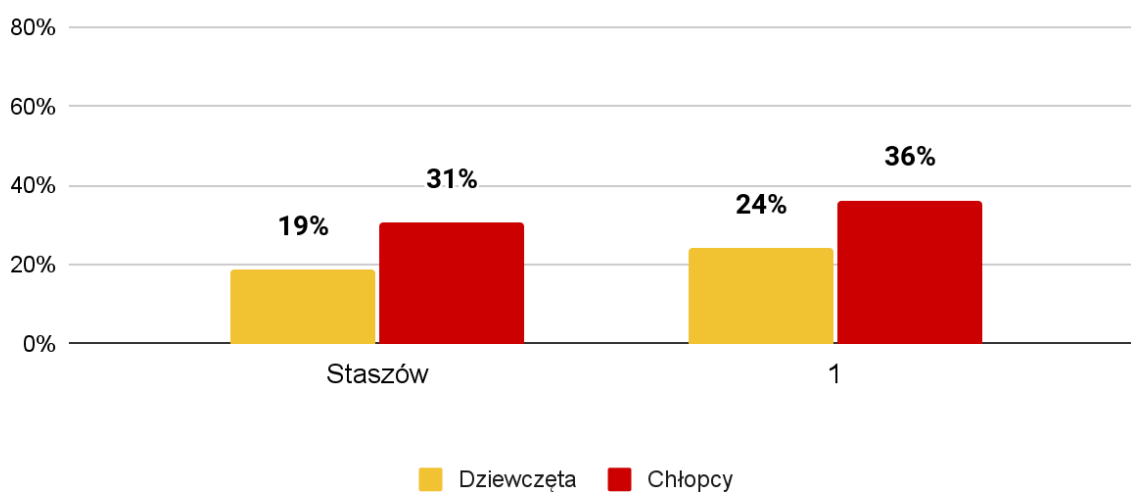
Wykres 6. Odsetki osób, które zadeklarowały częste bycie sprawcą przemocy fizycznej w klasie.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często zdarzało się w ciągu ostatnich 30 dni, że kogoś z Twoich rówieśników wyśmiałeś lub mówiłeś do niego dokuczliwe rzeczy?

0. Nie zdarzyło się
1. Jeden raz w tym okresie
2. Kilka razy w całym tym okresie
3. Raz lub dwa razy w tygodniu
4. Codziennie lub co drugi dzień

Bycie sprawcą przemocy werbalnej w klasie

Wykres 7. Odsetki osób, które zadeklarowały częste bycie sprawcą przemocy werbalnej w klasie.

1.2. Bójki

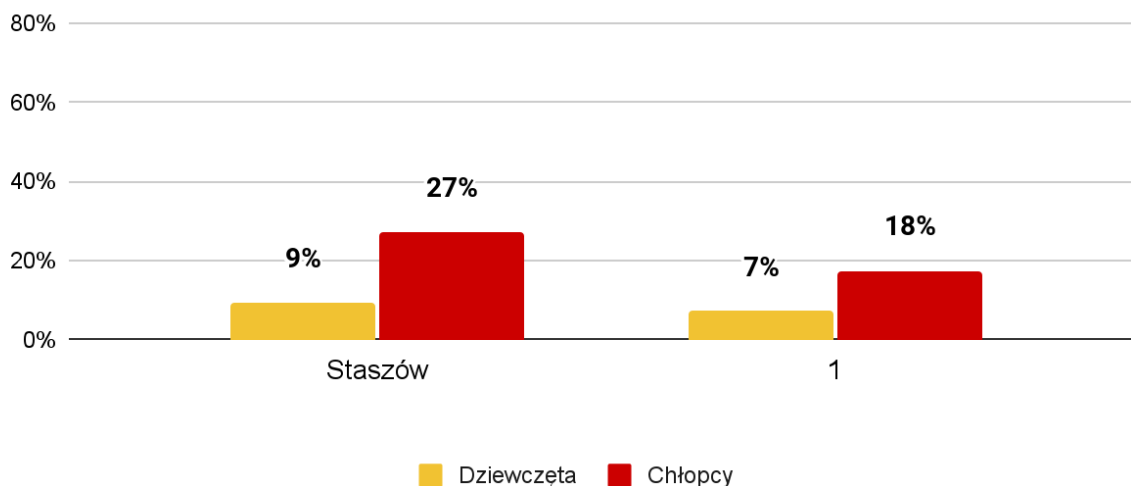
W tym miejscu należy zaznaczyć, że bójki mogą odbywać się w bliskim otoczeniu szkoły, choć w miejscach niewidocznych dla osób dorosłych.

Pytanie wskaźnikowe

W ciągu ostatnich 30 dni ile razy brałeś udział w bójkach na terenie szkoły lub w pobliżu szkoły?

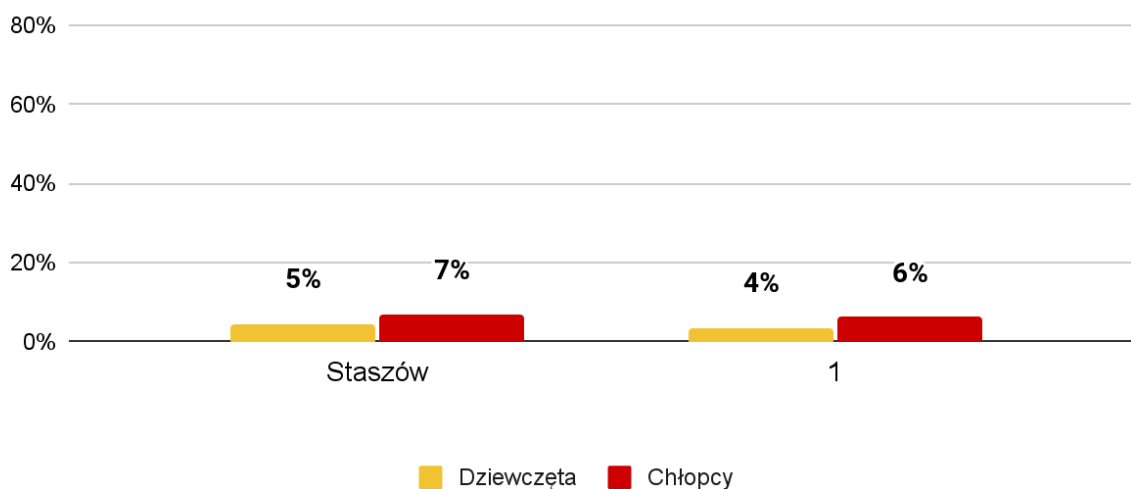
1. Ani razu
2. 1 raz
3. 2 razy
4. 3 razy
5. 4 razy i więcej

Udział w bójkach CHOĆ RAZ w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 8. Odsetki osób, które choć raz uczestniczyły w bójce.

Udział w bójkach 2 RAZY i więcej w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 9. Odsetki osób, które brały udział w bójkach 3 i więcej razy.

1.3. Cyberprzemoc

Kolejne dwa pytania dotyczą zjawiska cyberprzemocy, ponieważ w ostatnim czasie mocno przybiera ono na sile, a dotyczy przede wszystkim dzieci i młodzieży.

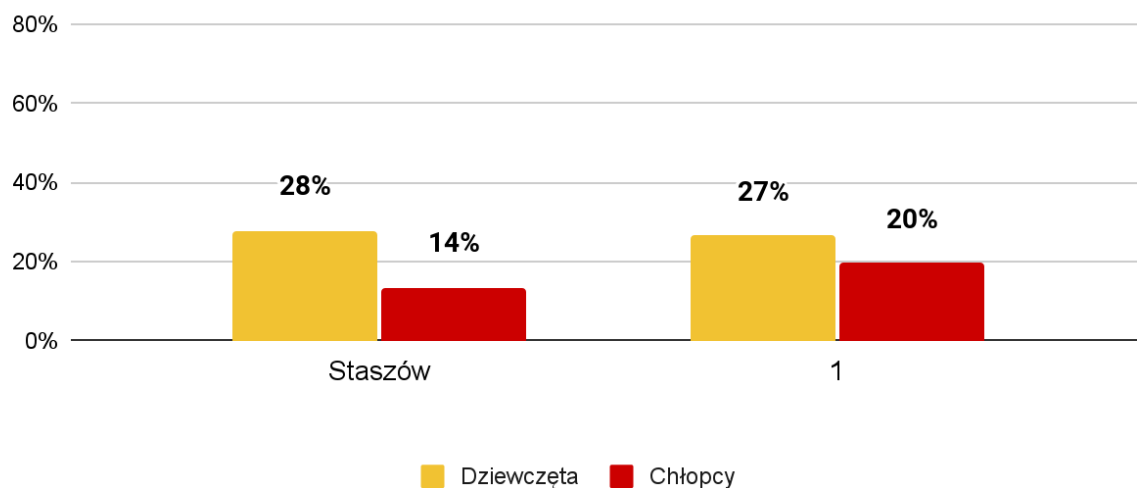
Cyberprzemoc to inaczej przemoc z użyciem mediów elektronicznych – przede wszystkim Internetu i telefonów komórkowych. Do działań określanych jako cyberprzemoc zalicza się m.in: wyzywanie, straszenie, poniżanie kogoś w Internecie lub przy użyciu telefonu; robienie komuś zdjęć lub rejestrowanie filmów bez jego zgody, publikowanie w Internecie lub rozsyłanie telefonem zdjęć, filmów lub tekstów, które kogoś obrażają lub ośmieszają.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często (o ile kiedykolwiek) w ciągu ostatnich 30 dni byłeś ofiarą cyberprzemocy, np. zostałeś ośmieszony lub oczerniony przez kogoś w Internecie lub za pomocą komórki?

1. Ani razu
2. 1 raz
3. 2 razy
4. 3 razy
5. 4 razy i więcej

Bycie ofiarą „cyberprzemocy” w ciągu ostatnich 30 dni

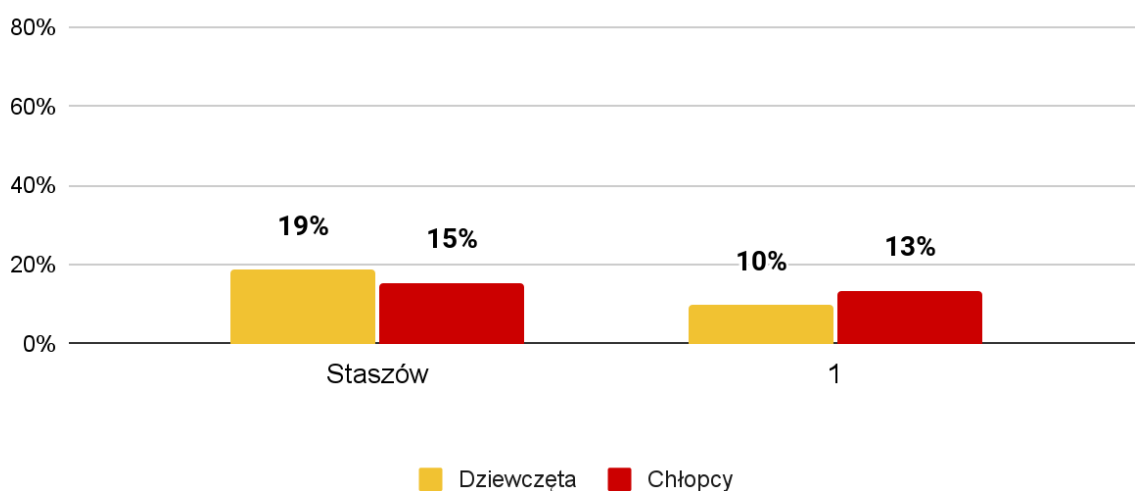
Wykres 10. Odsetki osób, które choć raz były ofiarą cyberprzemocy.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często (o ile kiedykolwiek) w ciągu ostatnich 12 miesięcy brałeś udział w cyberprzemocy, np. ośmieszając lub oczerniając kogoś w Internecie lub za pomocą komórki?

1. Ani razu
2. 1 raz
3. 2 razy
4. 3 razy
5. 4 razy i więcej

Bycie sprawcą „cyberprzemocy” w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 11. Odsetki osób, które choć raz były sprawcą cyberprzemocy.

Jak podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) „różne zachowania i problemy dotyczące przemocy rówieśniczej wiążą się ze sobą. Udział w bójkach silnie wiąże się z byciem sprawcą przemocy fizycznej w klasie i jest wyraźnie powiązany z byciem sprawcą cyberprzemocy ($r_s=0,24$)¹. Ponadto bycie sprawcą przemocy fizycznej bardzo silnie wiąże się z byciem ofiarą takiej formy przemocy w klasie ($r_s=0,46$) i jest wyraźnie skorelowane z byciem sprawcą cyberprzemocy ($r_s=0,30$). A zatem ofiary przemocy są zarazem jej najczęstszymi sprawcami. (...) w przemoc i cyberprzemoc zaangażowani są w znacznej mierze ci sami młodzi ludzie (s. 76)”.

¹ W obliczeniach wykorzystano współczynnik korelacji rangowej ρ (rho) Spearmana (w skrócie „ r_s ”); współczynnik przyjmuje wartości od -1 do 1. Znak dodatni pojawia się wtedy gdy wartości jednej zmiennej wiąże się ze wzrostem wartości drugiej zmiennej, a znak ujemny, gdy wzrost wartości jednej zmiennej wiąże się ze spadkiem wartości drugiej. Przyjęto następujące kategorie określające siłę związku między zmiennymi:

$r_s < 0,05$ – związek bardzo słaby lub brak związku; $0,05 < r_s < 0,1$ – związek bardzo słaby;
 $0,1 < r_s < 0,15$ – związek słaby; $0,15 < r_s < 0,2$ – związek umiarkowany; $0,2 < r_s < 0,3$ – związek wyraźny;
 $0,3 < r_s < 0,4$ – związek silny; $r_s > 0,4$ – związek bardzo silny.

2. Używanie substancji psychoaktywnych

Korzystania z substancji psychoaktywnych takich jak nikotyna, alkohol i narkotyki przez młodzież z klas ósmych zdecydowanie należy rozpatrywać w kategorii zachowań problemowych.

Najważniejsze wyniki

Wśród osób badanych, żadna uczennica nie zgłosiła palenia papierosów kilka razy w tygodniu i częściej i to jest pozytywna informacja. 5% uczniów zadeklarowało takie zachowanie. Dziewczeta częściej niż chłopcy zgłaszały natomiast częste palenie e-papierosów. 16% ósmoklasistek i 10% ich kolegów udzieliło takiej odpowiedzi w ankiecie.

Zdecydowana większość osób badanych z klas ósmych zgłosiła, że w ciągu minionego miesiąca nie korzystały z alkoholu. Spośród młodzieży, którzy zadeklarowała picie alkoholu większość zgłosiła sporadyczne korzystanie z tego rodzaju substancji psychoaktywnej w tym czasie. Jednocześnie należy zauważyć, że 5% dziewcząt i 9% chłopców zgłosiło picie alkoholu 3 razy i więcej w ostatnim miesiącu.

Korzystanie z narkotyków w ciągu ostatniego półrocza zgłosiło 2% osób badanych. Odsetki młodzieży w tym zakresie są niskie. Korzystanie z tego rodzaju substancji psychoaktywnych w ostatnim miesiącu zadeklarowało jedynie 2% dziewcząt.

W tym miejscu należy przypomnieć, że część młodzieży była nieobecna w szkole w dniu badania. Należy to wziąć pod uwagę analizując przedstawiony obraz wyników.

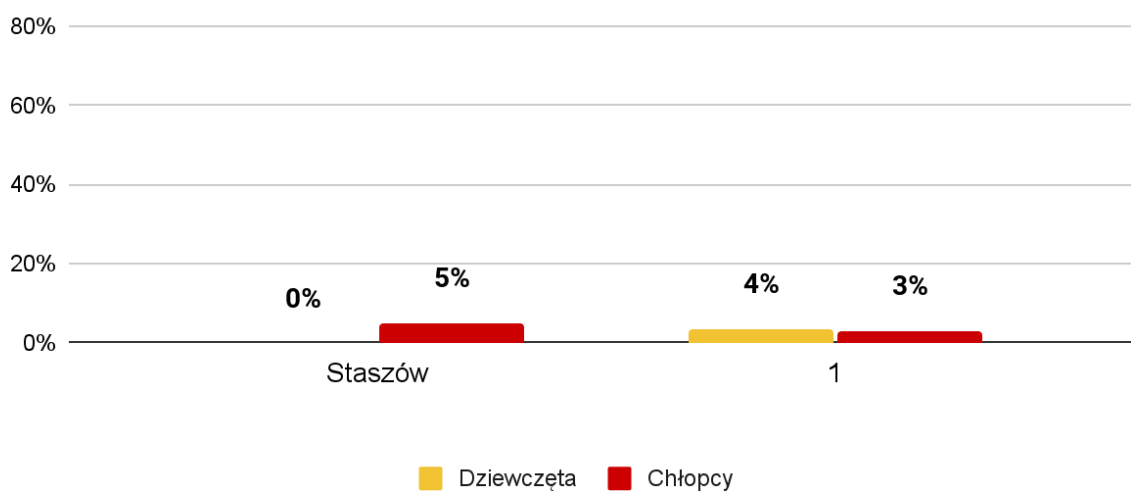
Poniżej przedstawiono szczegółowe zestawienia zawierające dane o młodzieży z Państwa gminy.

2.1. Nikotyna

Pytanie wskaźnikowe

	1. Nie palę	2. Tak, kilka razy w roku	3. Tak, kilka razy w miesiącu	4. Tak, kilka razy w tygodniu	5. Tak, codziennie
a. papierosy lub inne wyroby tytoniowe					
b. papierosy elektroniczne (e-papierosy)					

Palenie papierosów kilka razy w tygodniu i częściej

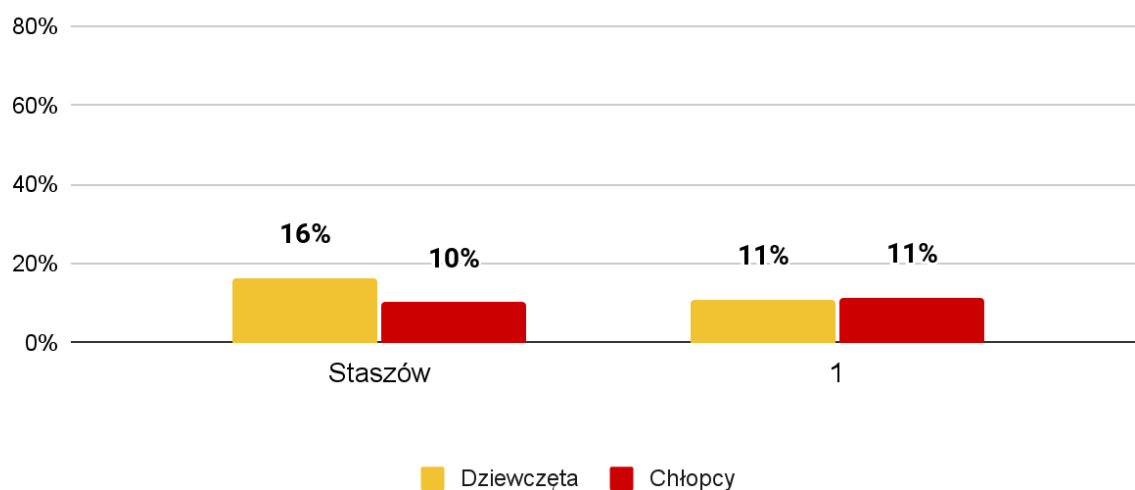

Wykres 12. Odsetki osób, które zadeklarowały palenie papierosów kilka razy w tygodniu i częściej.

Pytanie wskaźnikowe

	1. Nie palę	2. Tak, kilka razy w roku	3. Tak, kilka razy w miesiącu	4. Tak, kilka razy w tygodniu	5. Tak, codziennie
a. papierosy lub inne wyroby tytoniowe					
b. papierosy elektroniczne (e-papierosy)					

Palenie e-papierosów kilka razy w tygodniu i częściej

Wykres 13. Odsetki osób, które zadeklarowały palenie e-papierosów kilka razy w tygodniu i częściej.

Częstotliwość palenia papierosów powyżej kilku razy w tygodniu jest już zdecydowanie zachowaniem problemowym.

2.2. Alkohol

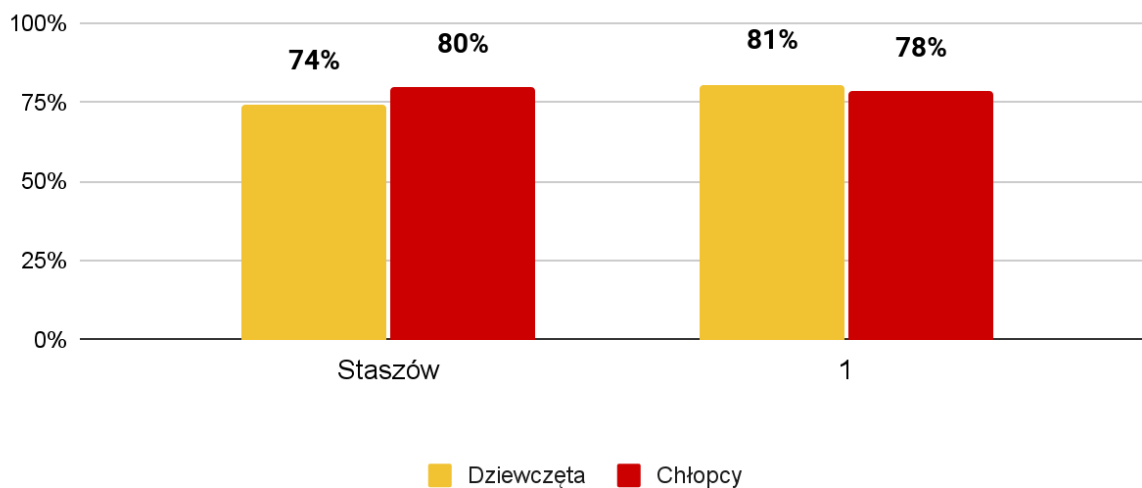
Pytanie wskaźnikowe

Ile razy zdarzyło się, że piłeś napoje alkoholowe (szampan, piwo, wino, lub wódka)?

Zaznacz [X] wybrane odpowiedzi w odpowiednich kolumnach każdego wiersza.

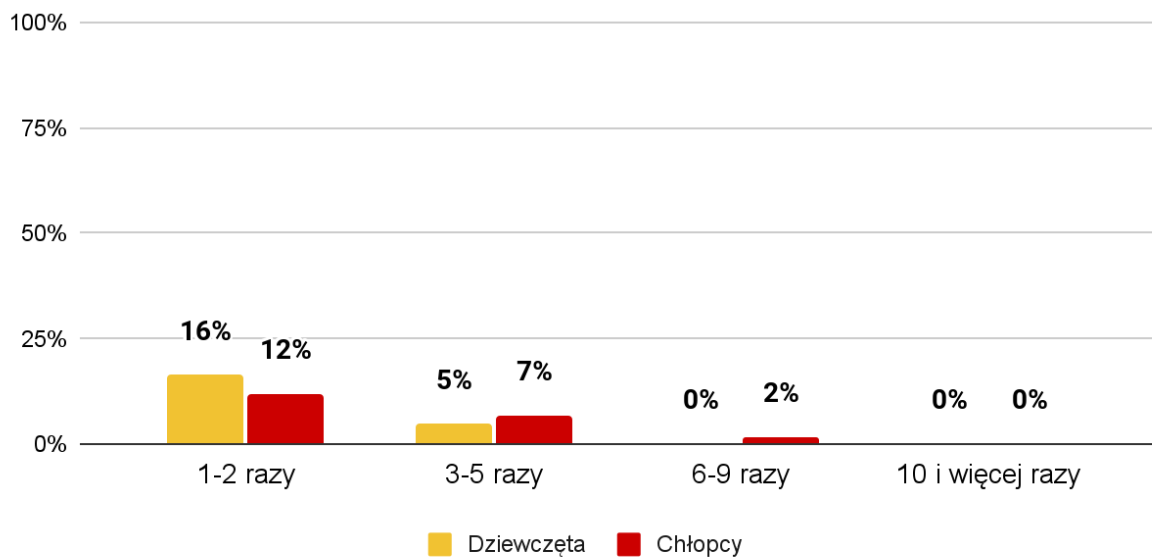
	Ani razu	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10 i więcej
a. W ciągu ostatnich 30 dni	☐	☐	☐	☐	☐
b. W ciągu ostatnich 6 miesięcy	☐	☐	☐	☐	☐

Osoby, które ANI RAZU nie piły alkoholu
w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 14. Odsetki osób, które nie piły alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni.

Picie alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 15. Rozkład odpowiedzi młodzieży z Państwa szkoły
na pytanie o częstotliwość picia alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni.

2.3. Narkotyki

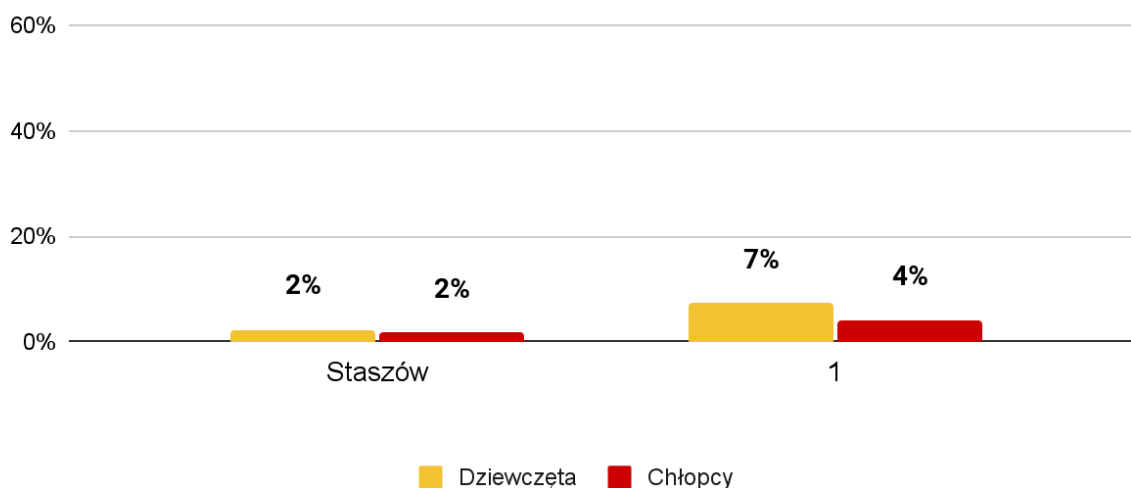
Pytanie wskaźnikowe

Ile razy zdarzyło się, że użyłeś narkotyku (marihuana, haszysz, amfetamina, ecstasy, i inne)?

Zaznacz [X] wybrane odpowiedzi w odpowiednich kolumnach każdego wiersza.

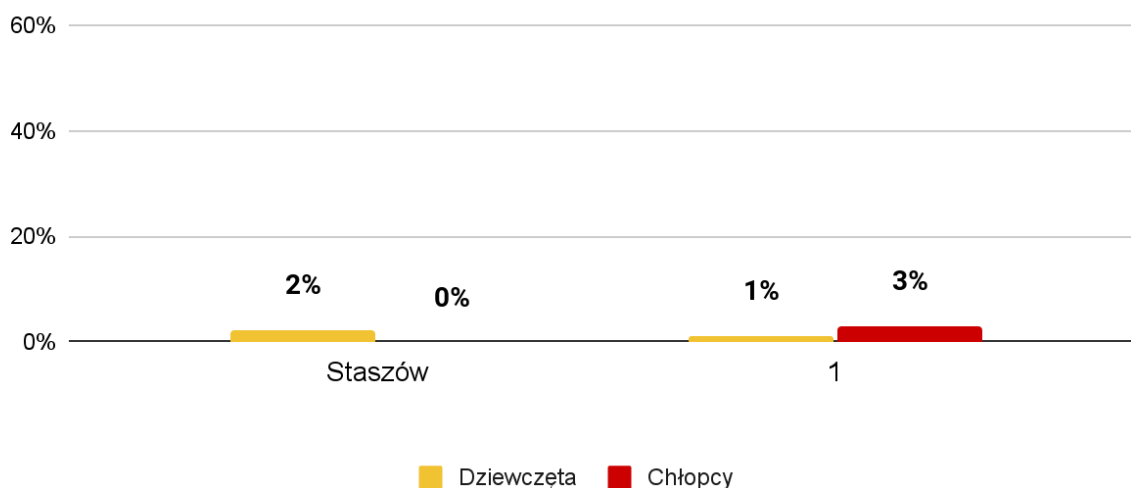
	Ani razu	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10 i więcej
a. W ciągu ostatnich 30 dni	☐	☐	☐	☐	☐
b. W ciągu ostatnich 6 miesięcy	☐	☐	☐	☐	☐

Użycie narkotyku CHOĆ RAZ w ciągu ostatnich 6 miesięcy

Wykres 16. Odsetki wszystkich osób korzystających z narkotyków w ciągu ostatnich 6 miesięcy.

Użycie narkotyku CHOĆ RAZ w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 17. Odsetki wszystkich osób korzystających z narkotyków w ciągu ostatnich 30 dni.

Warto w tym miejscu odwołać się do wyników analiz prowadzonych na dużym zbiorze danych. Jak podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) problemy i zachowania ryzykowne młodzieży są ze sobą powiązane. Szczególnie silne związki występują między zbliżonymi rodzajami problemów. Dobrze widać to w przypadku korzystania z substancji psychoaktywnych. Analizy opisane w *Vademecum* dowiodły, że „korzystanie z alkoholu bardzo silnie wiąże się z upijaniem ($r_s=0,60$) i paleniem papierosów ($r_s=0,49$), a silnie z korzystaniem z narkotyków ($r_s=0,39$). Korzystanie z dopalaczy wiąże się bardzo silnie z korzystaniem narkotyków ($r_s=0,42$) i silnie z paleniem papierosów ($r_s=0,30$), a wyraźnie z korzystaniem z alkoholu ($r_s=0,26$) (s. 74)”.

Na podstawie przedstawionych wyników można wyciągnąć wniosek, że z profilaktycznego punktu widzenia ważne jest kompleksowe zajmowanie się kwestią korzystania z substancji psychoaktywnych przez młodzież. Podejście skoncentrowane na korzystaniu z jednego rodzaju substancji psychoaktywnych może skutkować tzw. „skakaniem po objawach” czyli, przykładowo, młodzież w mniejszym stopniu będzie sięgać po alkohol, a w większym po narkotyki.

3. Obniżony nastrój i myśli samobójcze

Dojrzewanie to burzliwy okres w życiu młodego człowieka. Na intensywne zmiany zachodzące w ciele nastolatka, a zwłaszcza w jego mózgu, nakładają się intensywne uczucia i nastroje związane z poszukiwaniem własnej tożsamości, swojego miejsca w rodzinie i grupie rówieśniczej, z pierwszym zakochaniem i potrzebami seksualnymi.

Jednoczesność tych wszystkich zmian sprawia, że u nastolatków dość często pojawiają się wahania nastrojów. Może też pojawić się dłuższy okres obniżonego nastroju oraz pierwsze objawy depresji. Mogą się pojawić również myśli o samookaleczeniu, które są sygnałem nieradzenia sobie z przeżywanymi napięciami.

Najważniejsze wyniki

W klasach ósmych dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy deklarowały doświadczenie obniżonego nastroju. Częste lub ciągle odczucie samotności zadeklarowało 35% dziewcząt i 12% chłopców, przygnębienia - 51% dziewcząt i 20% chłopców, a potrzebę płaczu - 49% dziewcząt i 8% chłopców. Odsetki ósmoklasistek zgłaszających doświadczenie obniżonego nastroju są dość wysokie.

Część badanych osób doświadczała myśli samobójczych w ostatnim miesiącu. 21% dziewcząt i 15% chłopców zadeklarowało, że wystąpiły one przynajmniej dwa razy w tym okresie.

Warto byłoby bliżej przyjrzeć się sytuacji młodzieży mając na uwadze wyniki przedstawione w niniejszym raporcie oraz Państwa wiedzę i doświadczenia z codziennej pracy wychowawczej z ósmoklasistami.

Poniższe pytania nie diagnozują depresji w sensie klinicznym. Ich celem jest zwrócenie uwagi na rozpowszechnienie zjawiska obniżonego nastroju wśród młodzieży z Państwa gminy.

Pytania wskaźnikowe

W ciągu ostatnich 7 dni jak często czułeś się samotny?

1. Nigdy lub rzadko
2. Czasami
3. Często
4. Cały czas

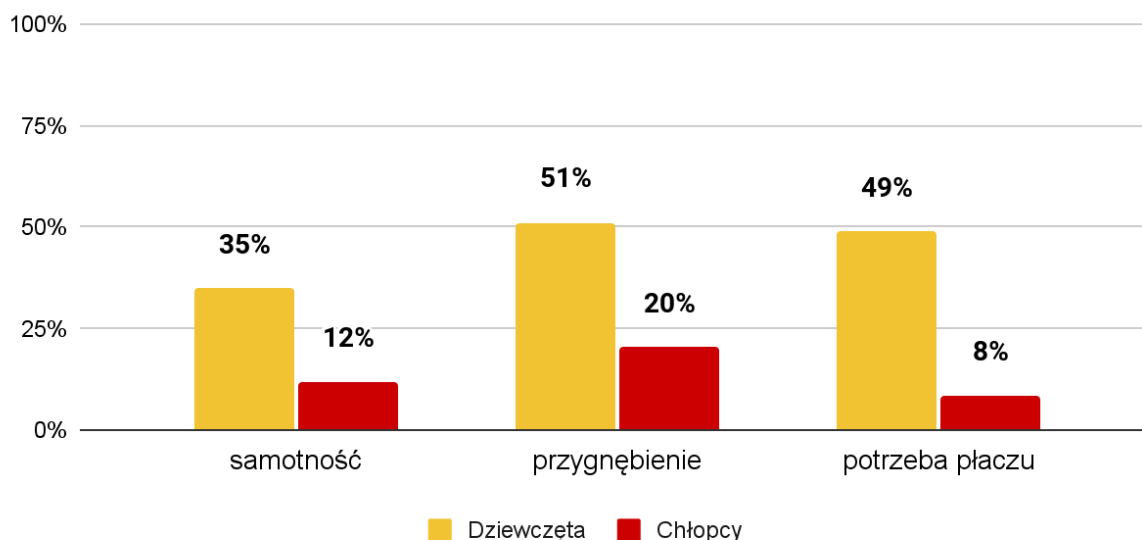
W ciągu ostatnich 7 dni jak często byłeś przygnębiony?

1. Nigdy lub rzadko
2. Czasami
3. Często
4. Cały czas

W ciągu ostatnich 7 DNI jak często chciało Ci się płakać?

1. Nigdy lub rzadko
2. Czasami
3. Często
4. Cały czas

Częste lub ciągłe odczucia w czasie ostatnich 7 DNI

Wykres 18. Odsetki osób z Państwa szkoły, które często i cały czas doświadczały samotności, przygnębienia i potrzeby płaczu w ciągu ostatnich 7 dni

Myśli samobójcze

Wyniki ilustrowane przez poniższe wykresy należy interpretować ze szczególną ostrożnością uwzględniając następujące fakty:

- pojęcie myśli samobójczych nie zostało w pytaniu szczegółowo zdefiniowane,
- pytano o bardzo długi przedział czasowy.

Prawdą jest też, że występowanie myśli samobójczych nie jest jednoznaczne z podjęciem prób samobójczych, a podjęcie takowych – z rzeczywistym pragnieniem samobójstwa. Statystyki wskazują, że dziewczęta częściej niż chłopcy doświadczają myśli samobójczych.

Poza powyżej wymienionymi zastrzeżeniami nie można pominąć faktu, że myśli samobójcze są rozwojowo wpisane w okres dorastania. Nie można jednak ignorować przypadków ich występowania i pozostawiać młodzieży samej sobie.

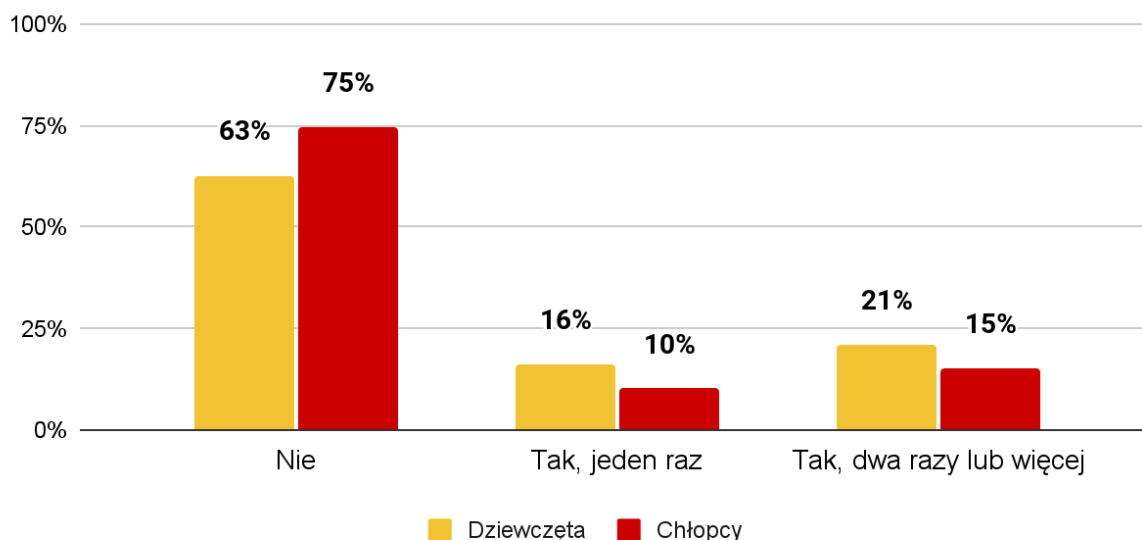
Poniżej zamieszczono dane zebrane wśród młodzieży z Państwa gminy.

Pytanie wskaźnikowe

Czy kiedykolwiek w ostatnich 30 dni przychodziły Ci do głowy myśli samobójcze?

1. Nie
2. Tak, jeden raz
3. Tak, dwa razy lub więcej

Nasilenie myśli samobójczych w czasie ostatnich 30 dni

Wykres 19. Odsetki osób z Państwa szkoły doświadczających myśli samobójczych z uwzględnieniem ich nasilenia

Jak podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) pomiędzy 14 a 15 rokiem życia spada odsetek dziewcząt, „które miały choćby pojedyncze myśli samobójcze w okresie ostatnich 12 miesięcy, podczas gdy odsetek chłopców rośnie. Dodatkowo z badań IPZIN wynika, że w różnych szkołach wyniki są bardzo zróżnicowane, a wysoki odsetek myśli samobójczych dość często zdarza się również w szkołach, w których wyniki kształcenia są zadowalające, a bardzo niewielka część młodzieży podejmuje zachowania ryzykowne. (s. 70)”.

4. Zachowania związane z seksualnością

W diagnozie zebrane zostały informacje od uczniów na temat takich zachowań związanych z seksualnością jak: celowe korzystanie z pornografii oraz wczesne kontakty seksualne. Jedne i drugie są zachowaniami ryzykownymi.

Najważniejsze wyniki

Wśród osób badanych chłopcy czterokrotnie częściej niż dziewczęta deklaruwali częste korzystanie z pornografii. Takie zachowanie zgłosił co 5 badany uczeń. Codzienny kontakt z treściami pornograficznymi zgłosiło 2% uczennic i 5% uczniów.

9% uczennic i 17% uczniów ma za sobą doświadczenie inicjacji kontaktów genitalnych (dotyku nagich, intymnych miejsc ciała bez pełnego współżycia). Chłopcy blisko dwukrotnie częściej niż dziewczęta zgłaszali takie doświadczenie. Ponadto, około 3% osób badanych zgłosiło przejście inicjacji pełnego współżycia seksualnego.

4.1. Celowe korzystanie z pornografii

Zdaniem specjalistów celowe, częste korzystanie z pornografii ma negatywne skutki dla młodzieży. Jak twierdzi prof. Mateusz Gola – korzystanie z pornografii jest niebezpieczne dla młodych ludzi, gdyż w konsekwencji, w przyszłości, będą mieli oni trudności w stworzeniu zdrowego związku czy założeniu rodziny (Gola, 2019).

Korzystanie z pornografii nasila również zjawiska seksualizacji oraz samouprzedmiotowania, które zostały szerzej opisane w rozdziale VI.4.

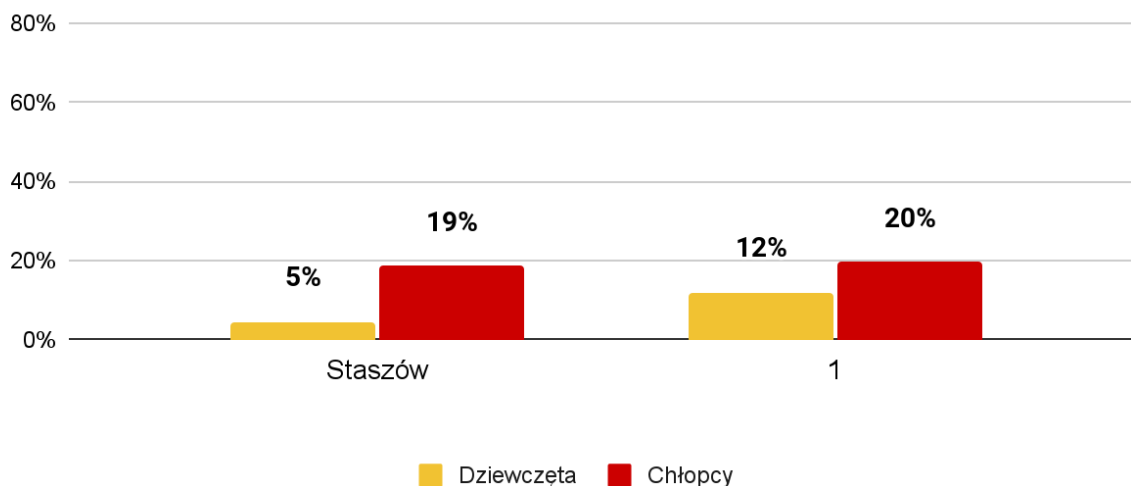
Pytanie wskaźnikowe

Ile razy w ciągu ostatnich 30 dni zdarzyły Ci się poniższe sytuacje?

Zaznacz [X] wybrane odpowiedzi w odpowiednich kolumnach każdego wiersza.

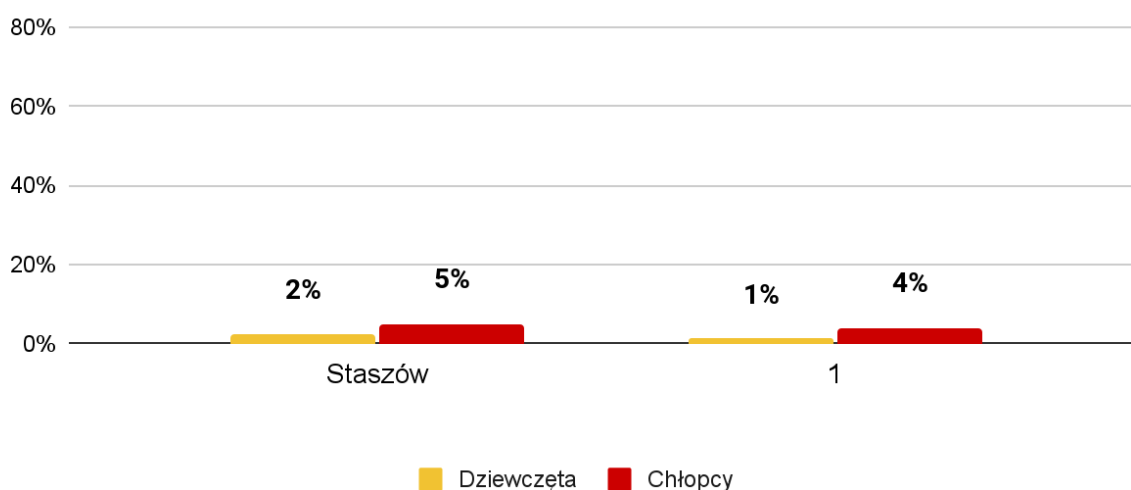
W ciągu ostatnich 30 dni:	Ani razu	1-2 razy	3-5 razy	6-10 razy	11-30 razy	Więcej niż 30 razy
a) Przelotnie widziałeś obrazy lub teksty erotyczne lub pornograficzne						
b) Celowo oglądałeś (w telewizji, kinie, Internecie lub czasopismach) obrazy lub czytałeś teksty erotyczne lub pornograficzne						

Celowe oglądanie pornografii więcej niż 6 razy w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 20. Odsetki osób celowo oglądających pornografię 6 razy w ostatnim miesiącu i częściej.

Celowe oglądanie pornografii więcej niż 30 razy w ciągu ostatnich 30 dni

Wykres 21. Odsetki osób celowo oglądających pornografię 30 razy i więcej w ostatnim miesiącu.

Wiele badań potwierdza, że przy powstawaniu uzależnienia od pornografii występują takie same mechanizmy jak w przypadku hazardu czy narkomanii. Wychowanie na wzorcach przedstawionych w filmach pornograficznych może zniekształcić sposób postrzegania rzeczywistości. Prowadzone badania pokazują, że u części osób wyedukowanych seksualnie na takich treściach podczas wchodzenia w okres inicjacji seksualnej mogą pojawić się stany lękowe i niska samoocena, instrumentalne lub agresywne traktowanie partnerów, większa otwartość na podejmowanie ryzykownych zachowań (Karska, 2019). U dzieci będą to również realne problemy z emocjami czy nauką. I. Karska, psycholog, daje wskazówki, jak można ograniczyć wpływ pornografii na życie młodych. Powinno się młodzież uświadamiać, że pornografia nie jest rzetelnym źródłem wiedzy i kłamię na temat seksu. Rodzic powinien także wykorzystywać nowe technologie do ochrony oraz rozmawiać z dzieckiem o zagrożeniach w sieci. Coraz częściej dziecko natrafia na wulgarne treści, zanim w ogóle ktoś mu wytłumaczy, co to jest seks. Zdaniem psycholog „dobrze, żeby [dziecko] dowiedziało się od dorosłych, od rodziców, czym naprawdę jest pornografia. Ktoś musi mu wytłumaczyć, że istnieją filmy ludzko przypominające rzeczywistość, ale nie mające z nią nic wspólnego”.

Należy również pamiętać, że łatwy dostęp do treści pornograficznych towarzyszy zjawisku seksualizacji kultury masowej i prowadzić może do samouprzedmiotowania się młodych osób oraz uzależnienia się od pornografii.

4.2. Wczesne zachowania seksualne

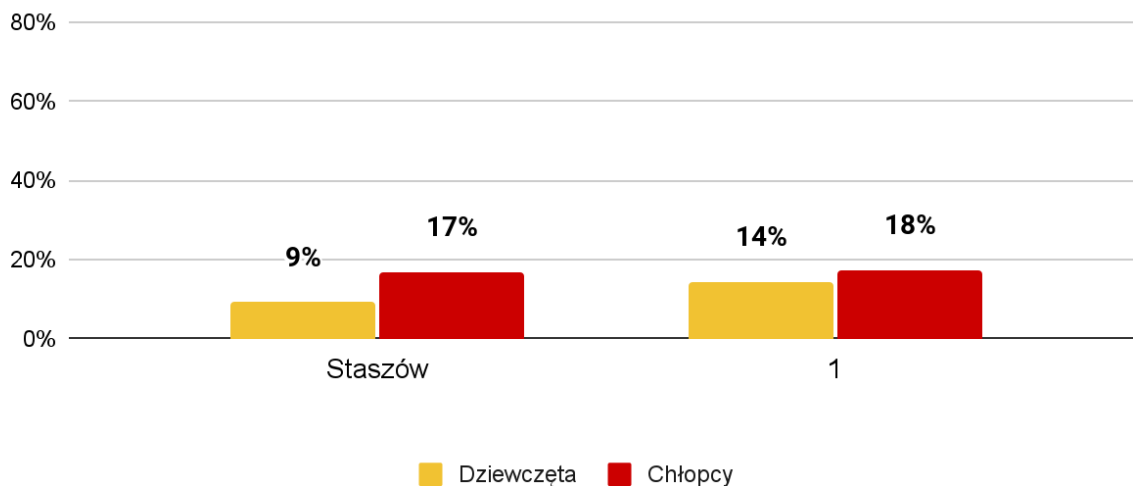
Amerykańskie badania pokazują typowe etapy, przez które przechodzi młodzież zanim podejmie pełne współżycie seksualne. Początkowo pojawiają się uczucia seksualne, którym może towarzyszyć masturbacja, następnie dochodzi do pierwszego pocałunku ok. 13-14 roku życia. Kolejnym etapem jest umawianie się na randki i spędzanie wolnego czasu w grupach mieszanych płciowo. Wreszcie pojawiają się kontakty genitalne (dotyk nagich intymnych miejsc ciała, ale bez pełnego współżycia – tzw. petting) i jakiś czas później pełne współżycie seksualne. Polskie badania (Beisert, 1991) pokazały, że dość często bliskie kontakty seksualne bez pełnego współżycia wyprzedzają o około rok jego inicjację (Grzelak, 2006).

Pytanie wskaźnikowe

Czy zdarzył się w Twoim życiu kontakt z drugą osobą polegający na dotykaniu nagich, intymnych miejsc ciała (ale bez pełnego współżycia seksualnego)?

1. Nie
2. Tak

Inicjacja kontaktów genitalnych

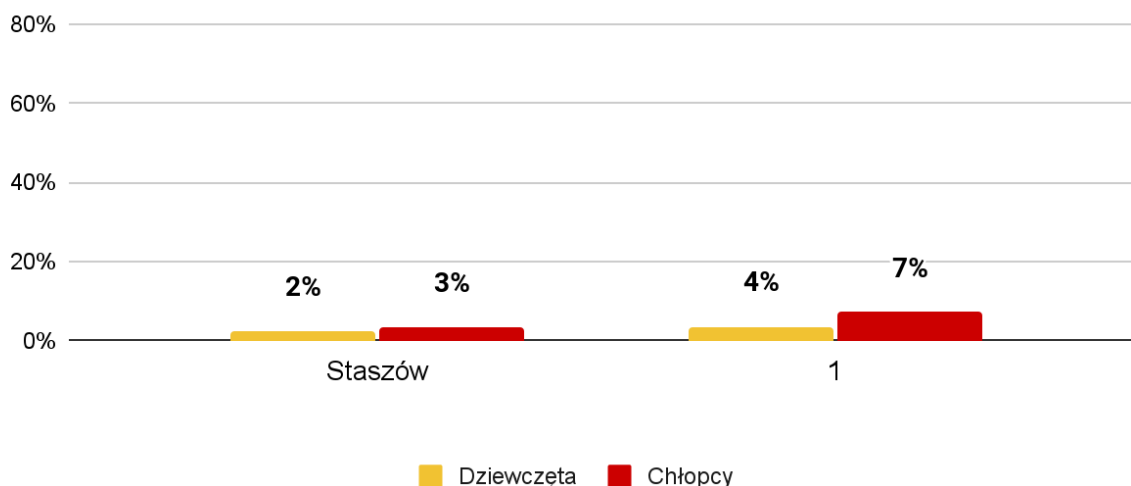
Wykres 22. Odsetki osób, które doświadczyły inicjacji kontaktów genitalnych.

Pytanie wskaźnikowe

Czy zdarzyła Ci się w życiu sytuacja, w której doszło do współżycia seksualnego?

1. Nie
2. Tak

Inicjacja współżycia seksualnego

Wykres 23. Odsetki osób, które doświadczyły inicjacji współżycia seksualnego.

Pokazany wynik może nie do końca wiernie odzwierciedlać obraz rzeczywistej sytuacji, ponieważ młodzież czasem „dodaje” sobie doświadczeń chcąc „lepiej” wyglądać w oczach swoich lub rówieśników. Możliwa jest również sytuacja odwrotna, a mianowicie, że młodzież „odejmuje” sobie doświadczeń z uwagi na to, że jest to dziedzina bardzo intymna.

Niezależnie od możliwej nieprecyzyjności przedstawionych wyników warto je potraktować poważnie. Należy też przypuszczać, że różnice między zachowaniami młodzieży z różnych szkół zostały dość adekwatnie wychwycone, gdyż ewentualne przekłamania powinny dotyczyć w równej mierze wszystkich placówek.

V. Zintegrowane spojrzenie na problemy młodzieży

Zapoznaliście się Państwo z wynikami diagnozy zachowań problemowych młodzieży z Państwa gminy. Poniżej znajdują Państwo niektóre z wyników z szerokich badań IPZIN prowadzonych w latach 2010-2014 w grupie młodzieży 14-15 letniej opublikowanych w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015).

Przeprowadzone analizy wykazały, że poszczególne zachowania problemowe współwystępują ze sobą (szczegółowy opis analiz i wyników znajduje się w rozdziale 1.3 *Vademecum*). Ponadto, na podstawie analizy czynnikowej wyodrębniono 4 grupy problemów młodzieży, które również są ze sobą powiązane, co przedstawiają zamieszczone niżej tabele.

Tabela 2. Macierz korelacji pomiędzy grupami problemów z różnych obszarów zagrożeń - dziewczęta (z badań IPZIN za: ORE, 2015 s. 78).

Korelacje pomiędzy grupami problemów ² Dziewczęta N = 6 861	Substancje psychoaktywne	Zmienne seksualne	Zmienne przemocowe		Stany depresyjne
Substancje psychoaktywne	1,00	0,66		0,40	0,21
Zmienne seksualne	0,66	1,00		0,43	0,33
Zmienne przemocowe	0,40	0,43	1,00		0,31
Stany depresyjne	0,21	0,33		0,31	1,00

Tabela 3. Macierz korelacji pomiędzy grupami problemów z różnych obszarów zagrożeń – chłopcy (z badań IPZIN za: ORE, 2015 s. 78).

Korelacje pomiędzy grupami problemów Chłopcy N = 7 099	Substancje psychoaktywne	Zmienne seksualne	Zmienne przemocowe	Stany depresyjne
Substancje psychoaktywne	1,00	0,68	0,37	0,26
Zmienne seksualne	0,68	1,00	0,48	0,22
Zmienne przemocowe	0,37	0,48	1,00	0,39
Stany depresyjne	0,26	0,22	0,39	1,00

² Komentarz statystyczny: Metoda wyodrębniania czynników – Czynnika głównego. Metoda rotacji – Promax z normalizacją Kaisera.

VI. Czynniki chroniące i czynniki ryzyka a zachowania ryzykowne młodzieży

Środowiska społeczne, w których funkcjonuje młody człowiek mogą zarówno chronić go przed podejmowaniem zachowań problemowych, jak i narażać na angażowanie się w takie zachowania. Mówimy wtedy o czynnikach chroniących i czynnikach ryzyka, właściwych dla danego środowiska. Zamieszczone poniżej ryciny 1 i 2 ukazują sieci oddziaływania na młodego człowieka kluczowych czynników chroniących oraz czynników ryzyka opracowaną na podstawie analizy danych zebranych przez IPZIN w wielu szkołach. Każda strzałka oznacza realnie istniejącą korelację.

Przykładowo; rycina 1 pokazuje, że suma działania wskazanych czynników chroniących nie tylko zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia całego szeregu zagrożeń i problemów, ale także motywuje do tego, by z optymizmem myśleć o przyszłej rodzinie i o tym, by w wieku dorosłym mieć dzieci.

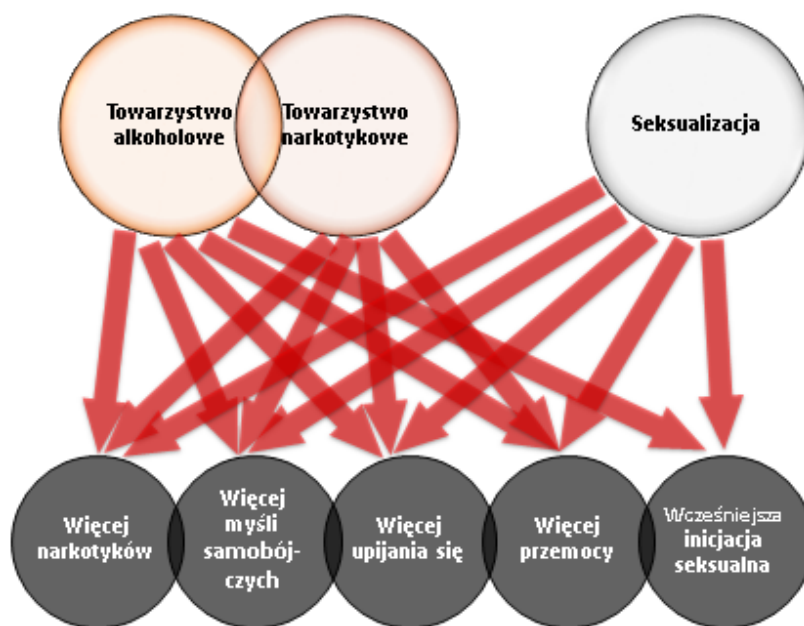

Rycina 1. Wspólne czynniki chroniące młodzież przed podejmowaniem różnych zachowań ryzykownych i problemowych (za: ORE, 2015, s.98).

Natomiast rycina 2 obrazuje oddziaływanie trzech czynników ryzyka, których obecność jest powiązana z największą liczbą zagrożeń w życiu młodego człowieka. Każda ze strzałek odzwierciedla realny związek.

Poniżej znajdują Państwo niektóre z wyników z szerokich badań IPZIN prowadzonych w latach 2010-2014 w grupie młodzieży 14-15 letniej opublikowanych w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015).

Poniżej zamieszczono rycinę, która obrazuje oddziaływanie trzech czynników ryzyka, których obecność jest powiązana z największą liczbą zagrożeń w życiu młodego człowieka. Każda ze strzałek odzwierciedla realny związek.

Rycina 2. Wspólne czynniki ryzyka różnych zachowań ryzykownych i problemowych młodzieży
(za: ORE, 2015, s. 93).

Jak widać na rycinie przebywanie w towarzystwie młodzieżowym, w którym piło się alkohol, lub w którym używało się narkotyków, wiąże się z wyższym zagrożeniem w wielu obszarach problemów. Bardzo silny związek między upijaniem się, a przebywaniem w towarzystwie alkoholowym oraz między korzystaniem z narkotyków, a przebywaniem w towarzystwie narkotykowym jest czymś intuicyjnie zrozumiałym i oczywistym. Potoczna wiedza o konsekwencjach przebywania w „złym towarzystwie” znajduje potwierdzenie w badaniach empirycznych.

Należy jednak zwrócić uwagę, że seksualizacja jest niezależnym i równie silnym czynnikiem ryzyka dla różnych zachowań ryzykownych i problemowych podejmowanych przez młodzież.

Zachowania problemowe i ryzykowne młodzieży są ze sobą powiązane i często występują u tych samych osób. Pojawienie się jednego zachowania problemowego zwiększa ryzyko wystąpienia kolejnych. Poszczególne czynniki ryzyka mogą być jednocześnie powiązane z występowaniem różnych zachowań ryzykownych młodzieży z różnych obszarów. Z tego powodu o zachowaniach problemowych młodzieży i ich profilaktyce należy myśleć w sposób zintegrowany by wypracować rozwiązania, które będą całościowe, a przy tym ekonomiczne. Jest to druga dźwignia skutecznej profilaktyki jaką podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015).

Przedstawiliśmy już nasilenie poszczególnych zachowań ryzykownych i problemowych wśród młodzieży z Państwa gminy, teraz zaprezentujemy wyniki dotyczące istotnych czynników chroniących i czynników ryzyka, które mogą mieć wpływ na zachowanie Państwa uczniów.

1. Środowisko rodzinne

Najważniejszym środowiskiem dla dojrzewającego młodego człowieka jest rodzina, dlatego też w pierwszej kolejności przedstawiamy informacje dotyczące postrzegania rodziców jako przewodników, rozmów z rodzicami oraz ich rozvodu lub rozstania.

Najważniejsze wyniki

Czynniki chroniące

Większość badanej młodzieży wskazała mamę jako najważniejszego przewodnika w życiu. Nico ponad 1/3 dziewcząt i większość chłopców wskazała tatę jako osobę ważną. 21% badanych dziewcząt wskazało także babcię, kuzynkę i nauczyciela jako osobę znaczącą. Dla 19% chłopców taką osobą okazał się dziadek.

Blisko 2/3 dziewcząt i połowa chłopców rozmawiało szczerze z rodzicami w ciągu ostatniego półrocza. 38% dziewcząt i 70% chłopców czuło się wysłuchanym i zrozumianym w ostatniej takiej rozmowie.

Większość osób badanych zadeklarowało, że rodzice określili im jasne zasady dotyczące wypełniania obowiązków domowych oraz abstynencji od różnego rodzaju substancji psychoaktywnych. Tylko 12% badanych dziewcząt i 22% chłopców ma ustalone przez rodziców zasady dotyczące korzystania z telefonu i komputera, a 44% uczennic i 31% uczniów - czekania z rozpoczęciem współżycia.

Czynniki ryzyka

Zdecydowana większość młodzieży z Państwa szkoły nie zgłosiła rozstania lub rozvodu rodziców. Doświadczenie takie ma jednak za sobą prawie co siódma badana osoba.

Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienia zawierające dane o młodzieży z Państwa gminy.

Czynniki chroniące

Rodzice jako przewodnicy życiowi

Rodzice i relacje z nimi są dla nastolatków bardzo ważne dla prawidłowego rozwoju młodzieży w okresie dorastania.

Poniżej zaprezentowano odpowiedzi młodzieży z Państwa gminy na pytania dotyczące osób ważnych w jej życiu, ze szczególnym uwzględnieniem rodziny i nauczycieli.

Analizując dane z poniższego wykresu należy pamiętać, że młodzież mogła wskazać tylko trzech najważniejszych dla siebie dorosłych przewodników. Jeśli ktoś wybrał np. mamę, tatę i babcię to nie mógł już zaznaczyć innej osoby. Innymi słowy, nastolatek, który ma sześciu ważnych dla siebie przewodników musiał się zdecydować na wskazanie trzech najważniejszych spośród nich.

W takim kontekście przedstawione poniżej wyniki dotyczące osób spoza rodziny – nauczycieli, trenerów sportowych, instruktorów harcerskich czy duchowych przewodników nabierają istotnej wartości, mimo że odpowiadające im odsetki są niższe niż w przypadku osób z rodziny.

Pytanie wskaźnikowe

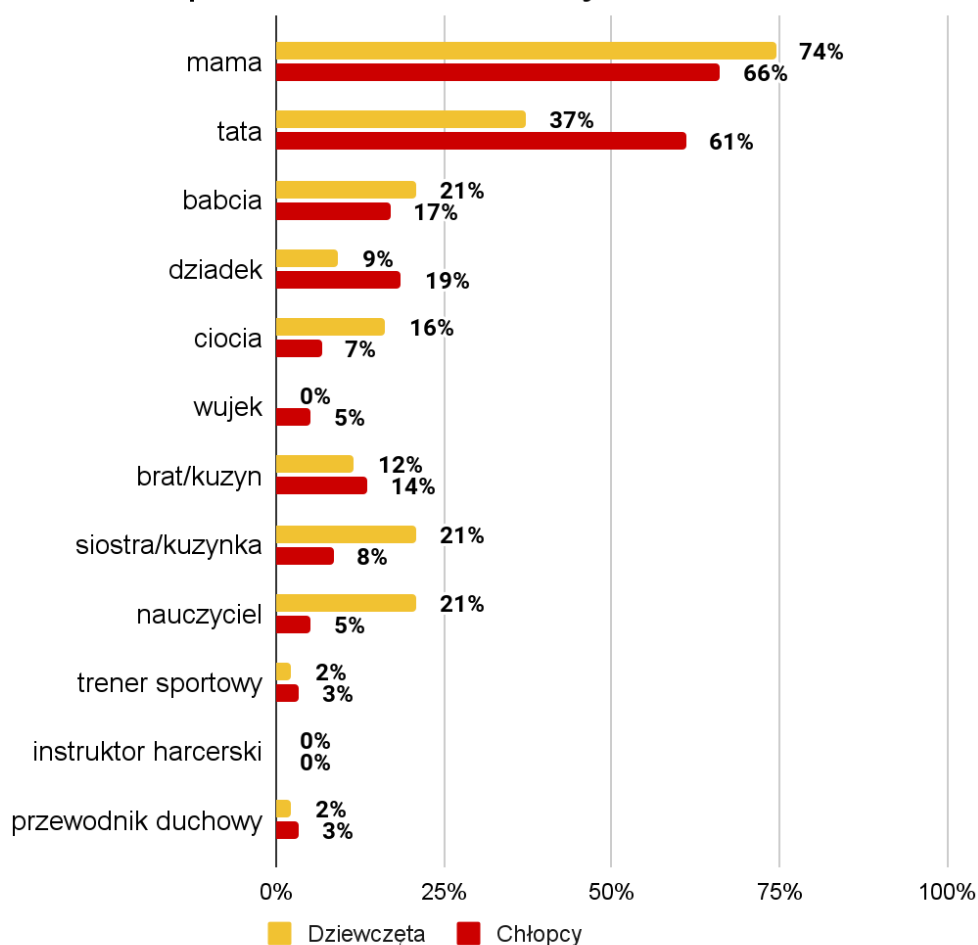
Niektórzy dorośli są przykładem dobrego postępowania, sposobu życia, charakteru, posiadanych umiejętności lub wiedzy.

Którzy z dorosłych z Twojego otoczenia są dla Ciebie obecnie najważniejszymi przewodnikami w życiu? Zaznacz nie więcej niż 3 najważniejsze osoby.

a. Mama	i. Nauczyciel, wychowawca, pedagog
b. Tata	ze szkoły
c. Babcia	j. Wychowawca, psycholog, pedagog spoza
d. Dziadek	szkoły
e. Ciocia	k. Trener sportowy
f. Wujek	l. Instruktor harcerski
g. Dorosły brat/kuzyn	m. Osoba duchowna
h. Dorosła siostra/kuzynka	n. Osoba świecka z grupy, wspólnoty religijnej
	o. Inne (napisz, kto)

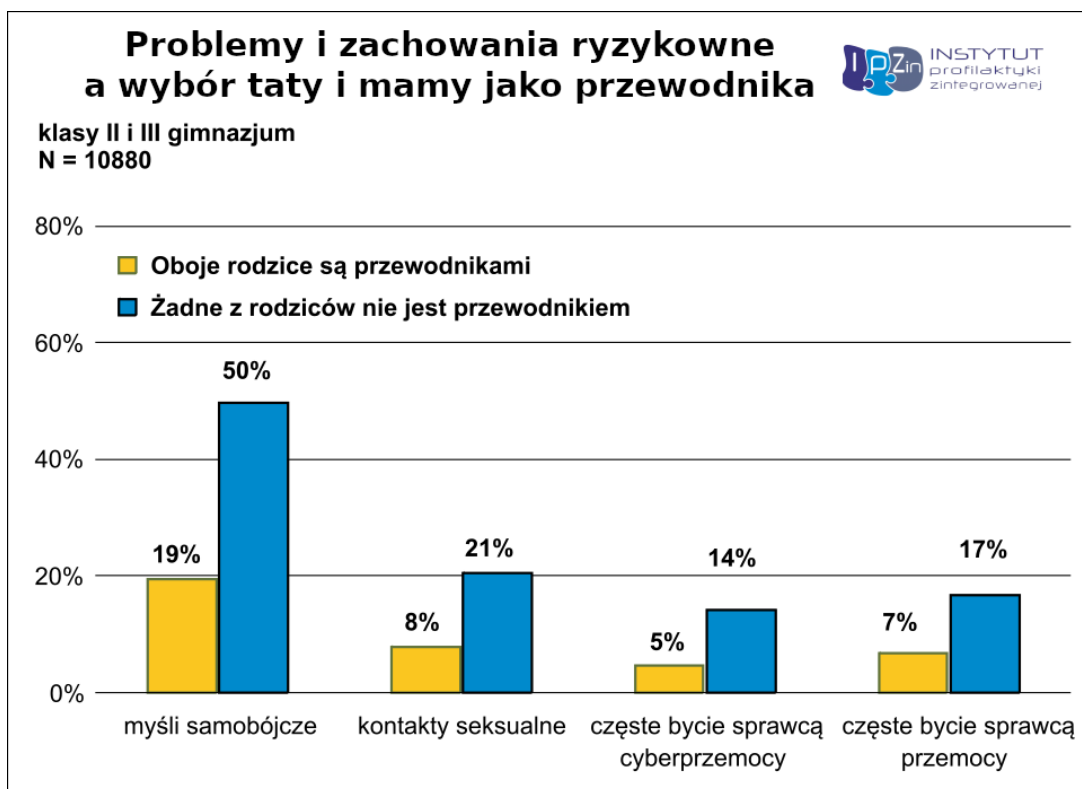
Ze względu na czytelność wykresu zdecydowano się na zsumowanie odpowiedzi młodzieży z punktów „i.” oraz „j.” w jeden słupek zatytułowany „**nauczyciel**” oraz punktów „m” i „n” w słupek zatytułowany „**przewodnik duchowy**”.

Dorośli z rodziny, którzy są obecnie najważniejszymi przewodnikami w życiu

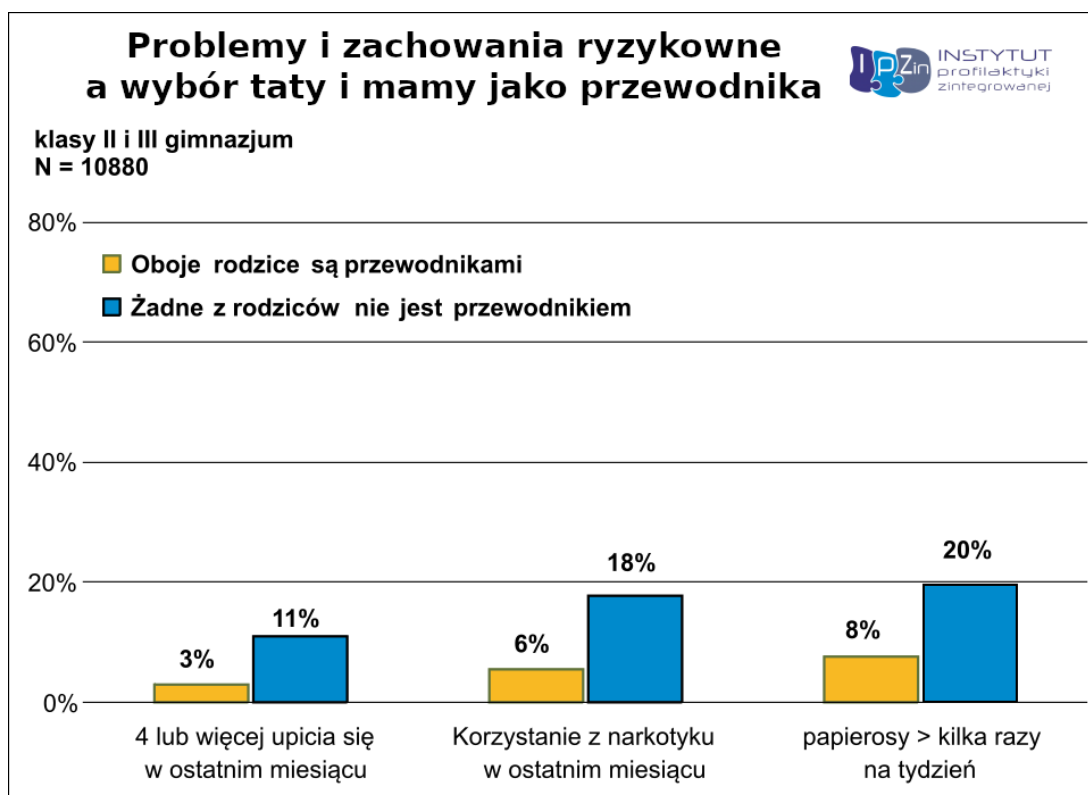

Wykres 24. Odsetki osób z Państwa gminy, które wskazały poszczególnych dorosłych jako swoich przewodników w życiu.

Analiza danych IPZIN zamieszczona w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) wykazała, że 60% młodzieży wskazuje oboje rodziców jako przewodników, 30% wskazuje jednego z rodziców, a 10% nie wybiera żadnego z rodziców. Poniżej znajdują się dwa wykresy, które pokazują natężenie zachowań ryzykownych młodzieży, która wskazuje oboje rodziców jako przewodników w porównaniu z nastolatkami, dla których ani mama, ani tata nie jest autorytetem.

Wykres 25. Odsetki osób podejmujących poszczególne zachowania problemowe związane z korzystaniem z substancji psychoaktywnych (z badań IPZIN, za: ORE, 2015).

Wykres 26. Odsetki osób podejmujących poszczególne zachowania problemowe związane ze stosowaniem przemocy, podejmowanie kontaktów seksualnych i doświadczeniem myśli samobójczych (z badań IPZIN za: ORE, 2015).

Jak pokazują powyższe wykresy młodzież, która wskazuje oboje rodziców jako ważnych przewodników w życiu kilkakrotnie rzadziej deklaruje korzystanie z substancji psychoaktywnych, doświadczenie myśli samobójczych, podejmowanie kontaktów seksualnych czy bycie sprawcą różnego rodzaju przemocy. Projektując działania profilaktyczne warto więc uwzględniać moduły wspierające rodziców w wychowywaniu nastolatków.

Osobnej analizie poddano grupę młodzieży, która nie wskazała żadnego z rodziców jako przewodnika. Celem tych obliczeń było sprawdzenie, który z życiowych przewodników najskuteczniej zastępuje rodziców w ochronie młodzieży przed podejmowaniem zachowań ryzykownych. Otóż badania pokazują, że „babcia jest tym przewodnikiem, którego wskazanie wiąże się ze zmniejszonym natężeniem zachowań ryzykownych w każdej z sześciu mierzonych kategorii: myśli samobójczych, korzystania z narkotyków, upijania się, bycia sprawcą przemocy fizycznej, przemocy werbalnej oraz wczesnych kontaktów seksualnych (ORE, 2015 s. 112)”.

Okazało się również, że chroniący wpływ nauczyciela, wychowawcy lub pedagoga z obecnej szkoły danego ucznia dorównuje „efektowi babci” w dwóch dziedzinach zagrożeń: korzystania z narkotyków i wczesnych kontaktów seksualnych.

W tym miejscu należy również zauważyć, że młodzież rzadziej wskazywała rodziców jako przewodników, jeśli byli oni rozwiedzeni. Szczególnie ojcowie tracą autorytet w oczach dziecka. Jest to najbardziej widoczne u dziewcząt – 64% respondentek z rodzin bez rozwodu wskazuje ojca jako przewodnika, podczas gdy w rodzinach z rozwodem takiej odpowiedzi udziela jedynie 27% dziewcząt.

Rozmowy z rodzicami i poczucie bycia wysłuchanym

Prowadzenie „szczerych rozmów z rodzicami o ważnych dla siebie sprawach” jest wskaźnikiem jakości relacji w rodzinie. Mimo że jest to bardzo ogólny wskaźnik, może być on bardzo pomocny w pracy z rodzicami. W miarę dorastania młodych ludzi nie można jako ideału traktować omawiania przez nich wszystkich spraw z rodzicami. Należałoby jednak oczekiwać, że w rodzinie, w której są dobre relacje przynajmniej raz na jakiś czas zdarzy się szczerza rozmowa o ważnych dla dziecka sprawach.

Jak podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) „znaczącym czynnikiem chroniącym są rozmowy z rodzicami o ważnych dla dzieci sprawach, podczas których nastolatki czuli się wysłuchani i zrozumiani. Wykryto ochronny wpływ tej zmiennej na występowanie myśli samobójczych oraz sprawstwo przemocy fizycznej i werbalnej. Z analiz wynika, że taką rolę spełniają tylko rozmowy, w których dziecko czuło się wysłuchane i rozumiane. Okazuje się, że dla nastolatka lepsza jest sytuacja braku rozmów z rodzicami o ważnych dla niego sprawach, niż gdy takie rozmowy mają miejsce, ale nie czuł się on w nich wysłuchany i rozumiany. Odkrycie owej zależności jest argumentem na rzecz psychoedukacji rodziców, dowodem na to, że ważne jest uczenie rodziców umiejętności dobrej komunikacji, w tym aktywnego słuchania połączonego z przyjęciem i akceptacją emocji, które przeżywa nastolatek (s. 95)”.

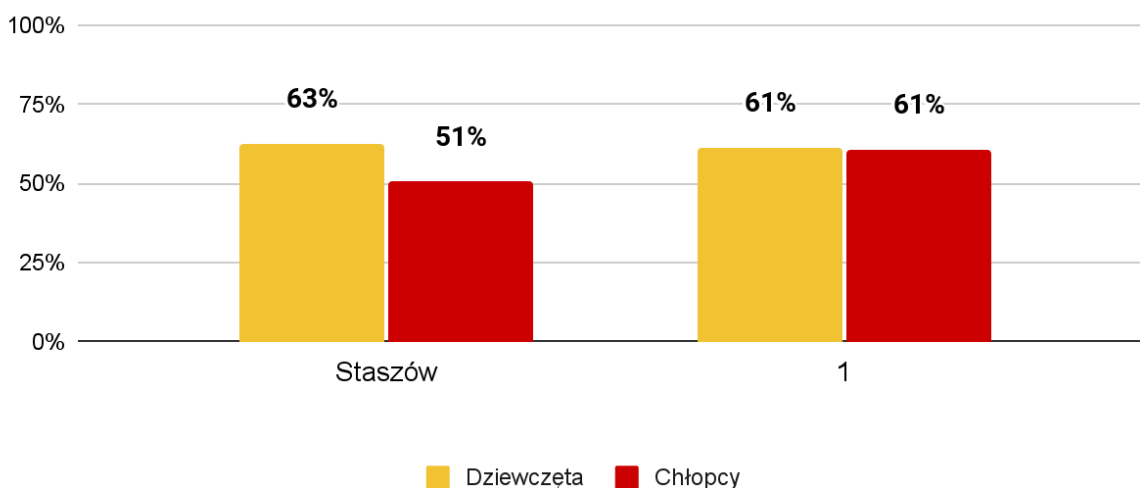
Poniżej zamieszczono wykresy ilustrujące odpowiedzi młodzieży z Państwa gminy.

Pytanie wskaźnikowe

Czy w ciągu ostatnich 6 miesięcy szczerze rozmawiałeś z rodzicami (lub opiekunami) o ważnych dla Ciebie sprawach?

1. Nie
2. Tak, o pojedynczych spośród ważnych dla mnie spraw
3. Tak, o części ważnych dla mnie spraw
4. Tak, o większości ważnych dla mnie spraw
5. O wszystkim, co mnie nurtowało

Odsetek osób, które MIAŁY szczerze rozmowy z rodzicami o ważnych dla siebie sprawach

Wykres 27. Odsetki wszystkich osób, które rozmawiały szczerze z rodzicami o ważnych dla siebie sprawach.

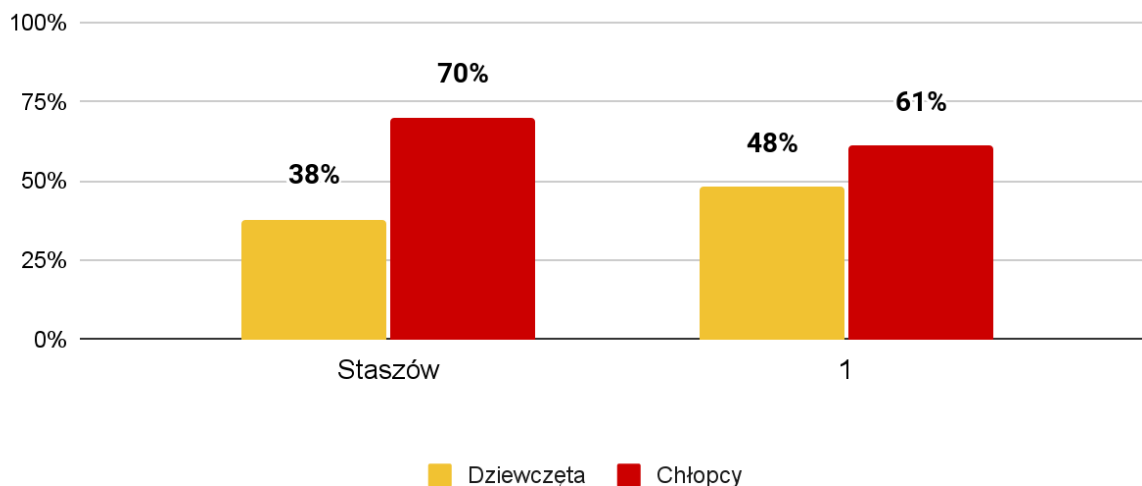
Pytanie wskaźnikowe

Czy w ostatniej takiej rozmowie miałeś poczucie, że zostałeś naprawdę wysłuchany i zrozumiany?

1. Zdecydowanie nie
2. Raczej nie
3. Trudno powiedzieć
4. Raczej tak
5. Zdecydowanie tak
0. Nie było takich rozmów³

³ Osoby, które nie prowadziły z rodzicami szczerych rozmów o ważnych dla siebie sprawach zostały wyłączone z obliczeń.

Odsetek osób, które CZUŁY SIĘ WYSLUCHANE w ostatniej rozmowie o ważnych sprawach

Wykres 28. Odsetki osób, które czuły się wysłuchane w ostatniej szczerej rozmowie o ważnych sprawach z rodzicami (suma odpowiedzi 4 i 5).

Zasady rodzicielskie

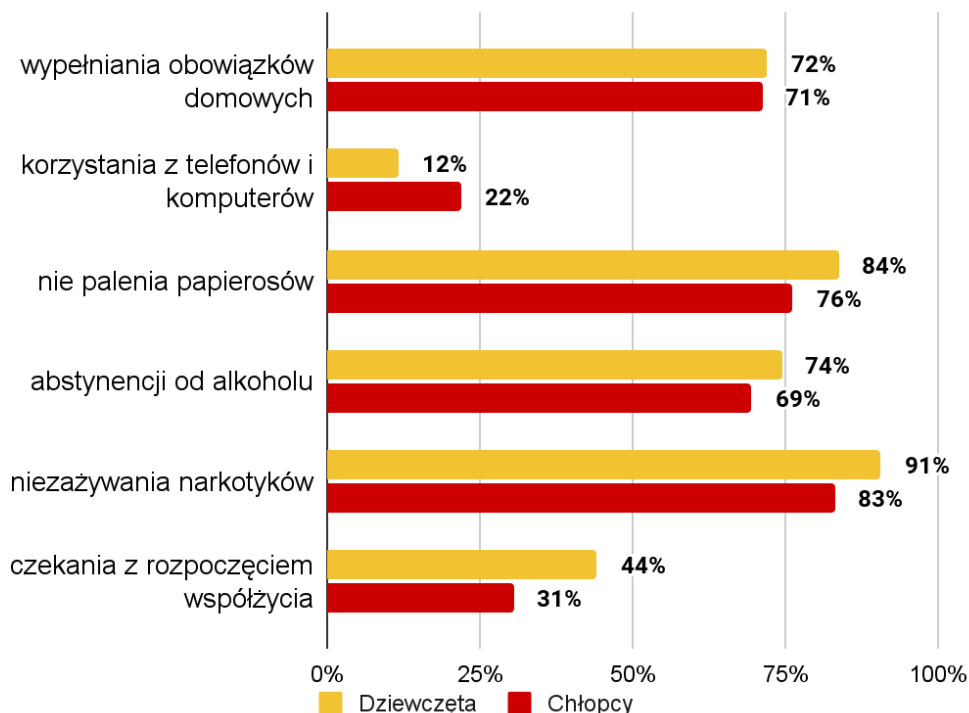
W okresie dorastania nastolatek potrzebuje zarówno dobrej relacji z rodzicami, w której możliwe są rozmowy o ważnych sprawach z rodzicami, jak również jasno określonych zasad.

Pytanie wskaźnikowe

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje oczekiwania Twoich rodziców/opiekunów względem Ciebie: *(Zaznacz [X] w każdym wierszu)*

	1. Tak	2. Nie	3. Trudno powiedzieć
a. Rodzice wymagają ode mnie pomocy w obowiązkach domowych			
b. Rodzice określili mi zasady korzystania z telefonu/ smartfonu/ tabletu/ komputera			
c. Rodzice oczekują, żebym nie palił papierosów			
d. Rodzice oczekują, żebym nie pił alkoholu			
e. Rodzice oczekują, żebym nie zażywał narkotyków			
f. Rodzice oczekują, żebym nie podejmował kontaktów seksualnych			

Rodzice określili mi zasady dotyczące:

Wykres 29. Odsetki osób, które wskazały poszczególne zasady określone przez rodziców względem nich.

Czynniki ryzyka

Rozwód rodziców

W badaniach nad czynnikami ryzyka i czynnikami chroniącymi często wskazuje się na rolę sytuacji rodzinnej młodych ludzi oraz na towarzystwo rówieśnicze, w którym przebywają.

Rozstanie lub rozwód rodziców jest istotnym czynnikiem ryzyka dla podejmowania różnych zachowań problemowych, natomiast trwały związek rodziców jest silnym czynnikiem chroniącym.

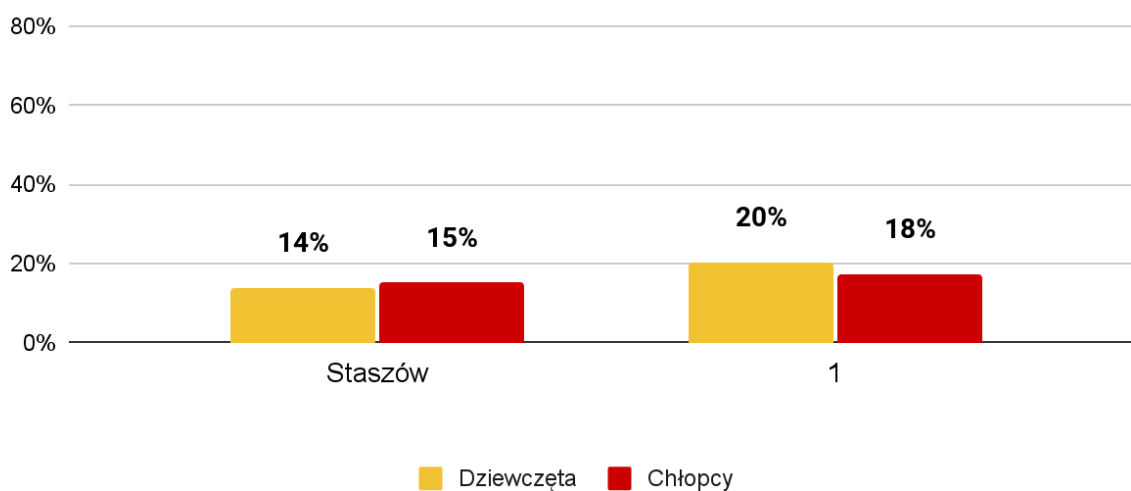
Poniżej zamieszczono wykres ilustrujący odpowiedzi młodzieży z Państwa szkoły.

Pytanie wskaźnikowe

Czy Twoi rodzice rozstali się lub rozwiedli? *(Jeśli od lat żyjesz w rodzinie adopcyjnej lub zastępczej pytanie dotyczy rodziców adopcyjnych lub zastępczych):*

1. Nie
2. Tak, ale znowu są teraz razem
3. Tak, i teraz nie są razem

Rozstanie lub rozwód rodziców

Wykres 30. Odsetki osób, które zadeklarowały, że ich rodzice się rozstali lub rozwiedli i teraz nie są razem.

2. Środowisko szkolne

Kolejnym ważnym środowiskiem dla młodych ludzi jest środowisko szkole. Poniżej przedstawiamy dane dotyczące czynników chroniących i czynników ryzyka występujących w tym obszarze wśród młodzieży z Państwa gminy.

Najważniejsze wyniki

Czynniki chroniące

Większość młodzieży zadeklarowała, że czuje się w swoich klasach bezpiecznie. Blisko 80% badanych udzieliło takiej odpowiedzi w ankiecie. Większość osób badanych może również liczyć na wsparcie swoich rówieśników. Prawie połowa dziewcząt i nieco ponad 2/5 chłopców określiło atmosferę w klasie jako życzliwą.

Czynniki ryzyka

Dziewczęta dwukrotnie częściej niż chłopcy zgłaszały codzienne odczuwanie stresu z powodu obowiązków szkolnych. 60% uczennic i 32% uczniów zadeklarowało takie odczucie.

1/3 badanych uczennic i 1/5 uczniów zgłosiło przeżywanie obawy przed przemocą w szkole.

Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienia dla młodzieży z Państwa gminy.

Czynniki chroniące

Poczucie bezpieczeństwa w klasie

Analizy danych IPZIN opisane w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) wykazały, że „dobra atmosfera w klasie” jest czynnikiem chroniącym w stosunku do myśli samobójczych, inicjacji seksualnej, a także bycia sprawcą przemocy fizycznej i werbalnej.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w badaniach IPZIN skala atmosfery w klasie składa się z pytań o poczucie bezpieczeństwa, życzliwość i gotowość wzajemnej pomocy.

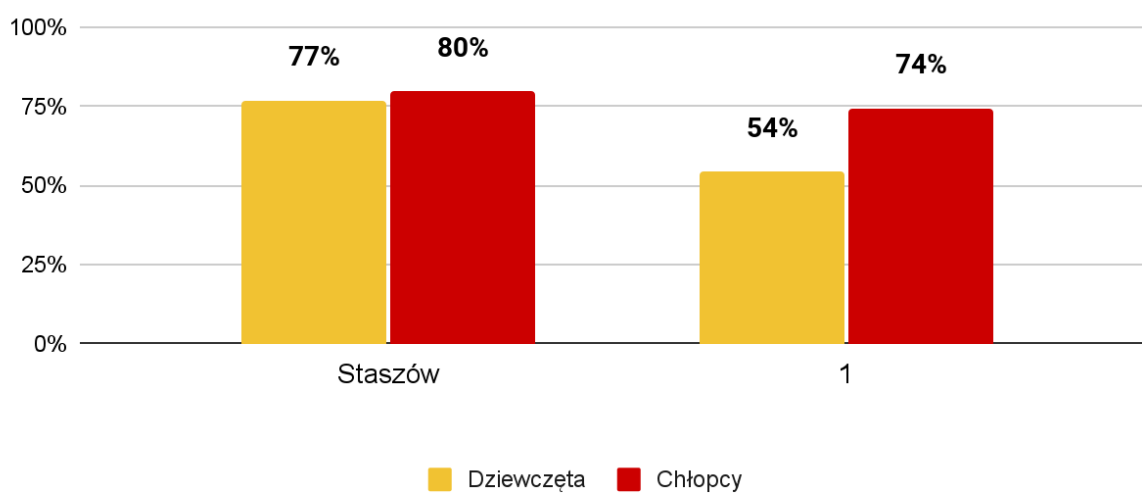
Ze względu na małą liczebność uczniów w Państwa szkole, która uniemożliwia przeprowadzenie zaawansowanych analiz statystycznych prezentujemy odpowiedzi młodzieży na poszczególne pytania – wskaźniki atmosfery w klasie.

Pytanie wskaźnikowe

W mojej klasie czuję się bezpiecznie.

1. Zdecydowanie nie
2. Raczej nie
3. Trudno powiedzieć
4. Raczej tak
5. Zdecydowanie tak

Poczucie bezpieczeństwa w klasie

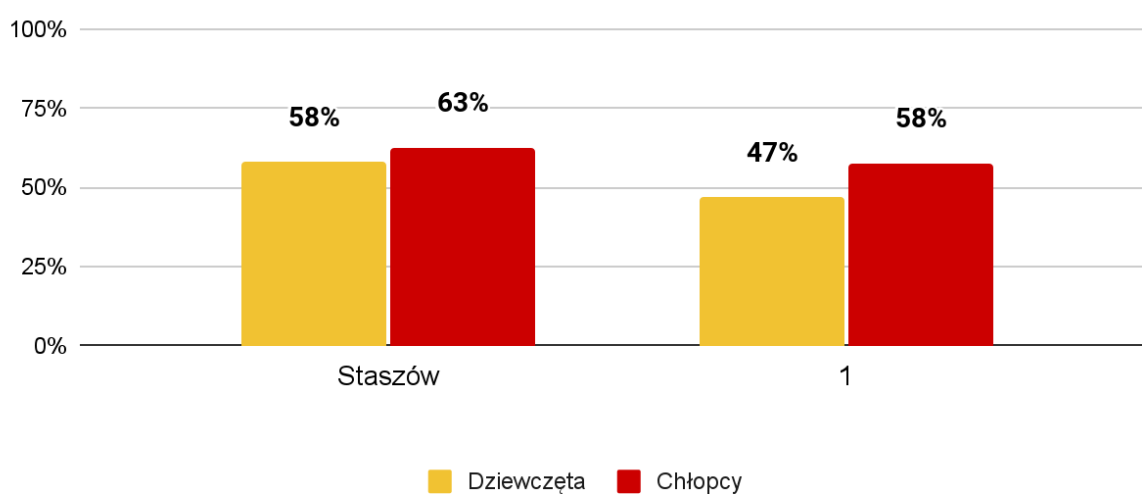
Wykres 31. Odsetki osób, które stwierdziły, że w swojej klasie czują się bezpiecznie (suma odpowiedzi 4 i 5).

Pytanie wskaźnikowe

W mojej klasie mogę liczyć na wsparcie.

1. Zdecydowanie nie
2. Raczej nie
3. Trudno powiedzieć
4. Raczej tak
5. Zdecydowanie tak

W mojej klasie mogę liczyć na wsparcie

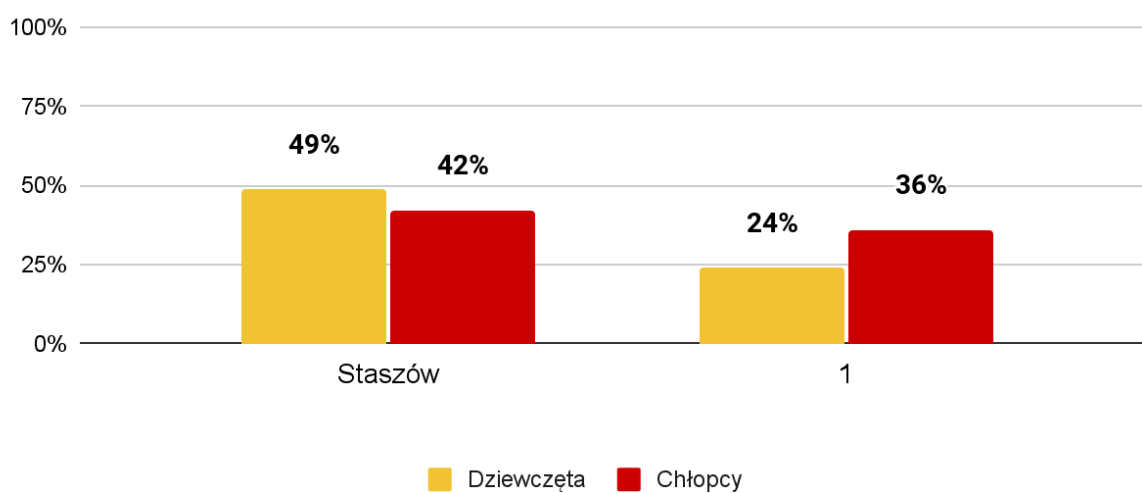
Wykres 32. Odsetki osób, które stwierdziły, że w swojej klasie mogą liczyć na wsparcie rówieśników (suma odpowiedzi 4 lub 5).

Pytanie wskaźnikowe

W mojej klasie panuje atmosfera życzliwości.

1. Zdecydowanie nie
2. Raczej nie
3. Trudno powiedzieć
4. Raczej tak
5. Zdecydowanie tak

Atmosfera życzliwości w klasie

Wykres 33. Odsetki osób, które określiły atmosferę w klasie jako życzliwą (suma odpowiedzi 4 i 5).

Czynniki ryzyka

Obowiązki szkolne jako źródło stresu

Młodzież w okresie dorastania doświadcza licznych sytuacji stresujących. Szkoła jest wymieniana jako główne źródło stresu obok rodziny, grupy rówieśniczej czy problemów osobistych (Talik, 2011).

Stres szkolny może być związany z:

- organizacją życia szkolnego,
- problemami z nauką,
- niepowodzeniami szkolnymi,
- klasówkami, egzaminami,
- byciem nieprzygotowanym do zajęć
- spóźnianiem się na zajęcia,
- relacjami społecznymi z nauczycielami i/lub z rówieśnikami,
- wymaganiami nauczycieli i rodziców co do nauki,
- reakcjami rodziców na niepowodzenia szkolne.

Duże nasilenie stresu szkolnego może powodować podejmowanie przez młodzież zachowań mających na celu doraźne zredukowanie przeżywanego napięcia np. poprzez picie alkoholu czy sięganie po narkotyki. Może też prowadzić do nasilenia stanów lękowych czy depresyjnych.

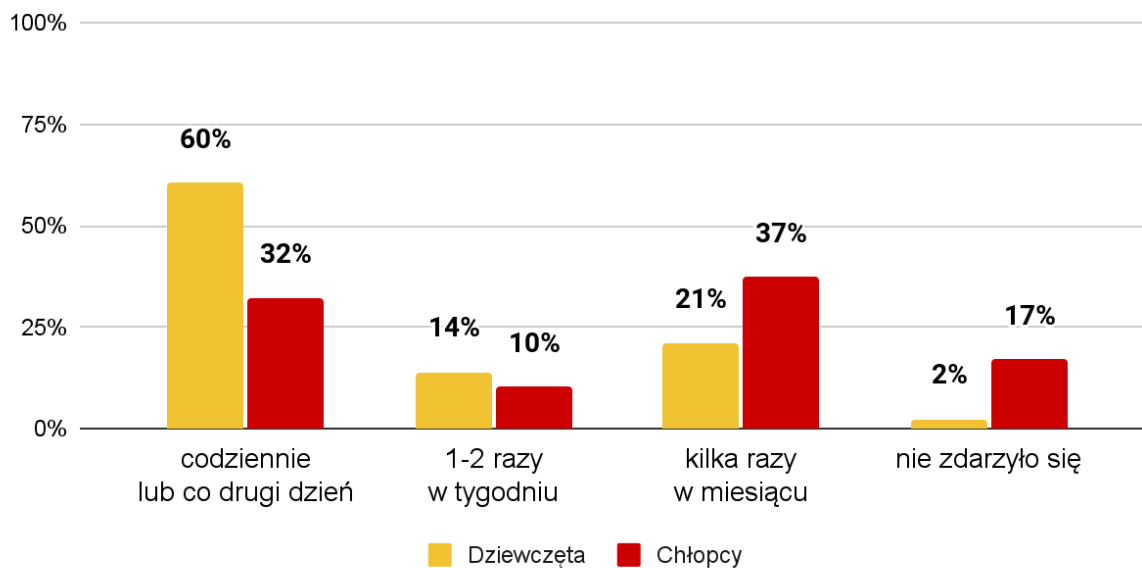
Poniżej przedstawiono dane dotyczące odczuwania stresu z powodu obowiązków szkolnych przez młodzież z Państwa gminy.

Pytania wskaźnikowe

Jak często w ciągu ostatnich 30 dni odczuwałeś stres z powodu obowiązków szkolnych?

1. Codziennie lub co drugi dzień
2. Raz lub dwa razy w tygodniu
3. Kilka razy w całym tym okresie
4. Jeden raz w tym okresie
5. Nie zdarzyło się

Częstotliwość odczuwania stresu z powodu obowiązków szkolnych

Wykres 34. Rozkład odpowiedzi osób, które stwierdziły, że odczuwają stres z powodu obowiązków szkolnych.

Obawa przed przemocą w szkole

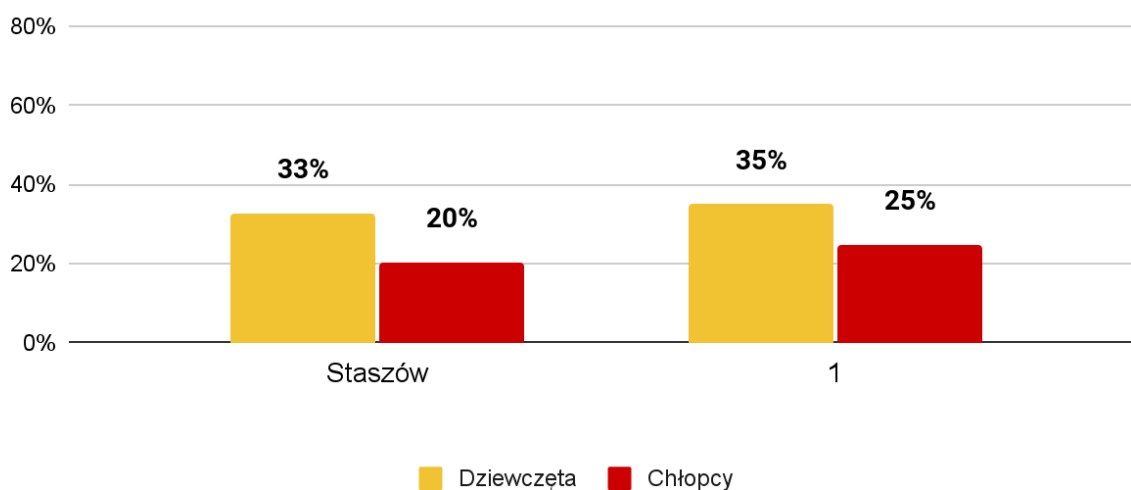
Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienia dla poszczególnych pytań dotyczących różnego rodzaju przemocy rówieśniczej.

Pytanie wskaźnikowe

Na ile obawiasz się, że w szkole ktoś może Cię skrzywdzić, nastraszyć lub coś Ci zabrać?

0. Zupełnie się nie obawiam
1. Raczej się nie obawiam
2. Trudno powiedzieć
3. Trochę się obawiam
4. Bardzo się obawiam

Obawa przed przemocą w szkole

Wykres 35. Odsetki osób, które obawiają się przemocy w szkole.

3. Środowisko rówieśnicze

W okresie dorastania bardzo ważne są relacje rówieśnicze. Z jednej strony mogą one spełniać funkcję ochronną przed podejmowaniem zachowań problemowych przez młodzież, a z drugiej mogą takie zachowania nasilać.

Najważniejsze wyniki

Czynniki chroniące

W Państwa szkole chłopcy zdecydowanie częściej niż dziewczęta zgłaszali podejmowanie pozytywnych aktywności wraz z rówieśnikami w ciągu ostatniego miesiąca. Badani uczniowie najczęściej wskazywali, że wspólnie z rówieśnikami uprawiali sport kilka razy i częściej w ostatnim miesiącu, natomiast uczennice wskazywały na robienie czegoś pożytecznego wraz z rówieśnikami.

Czynniki ryzyka

W klasach ósmych część młodzieży zgłosiła częste przebywanie w towarzystwie rówieśników, którzy korzystali z substancji psychoaktywnych. Najczęściej było to towarzystwo, w którym palono papierosy. Około 41% osób badanych udzieliło takiej odpowiedzi w ankiecie. 19% dziewcząt i 12% chłopców zgłosiło częste przebywanie wśród rówieśników korzystających z alkoholu. 2% ósmoklasistek zadeklarowało przebywanie wśród osób korzystających z narkotyków. Żaden uczeń nie udzielił takiej odpowiedzi w ankiecie.

Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienia wyników dla młodzieży z Państwa gminy.

Czynniki chroniące

Pozytywna grupa rówieśnicza

Ważnym zasobem młodzieży często opisywanym z literaturze przedmiotu jest pozytywna grupa rówieśnicza.

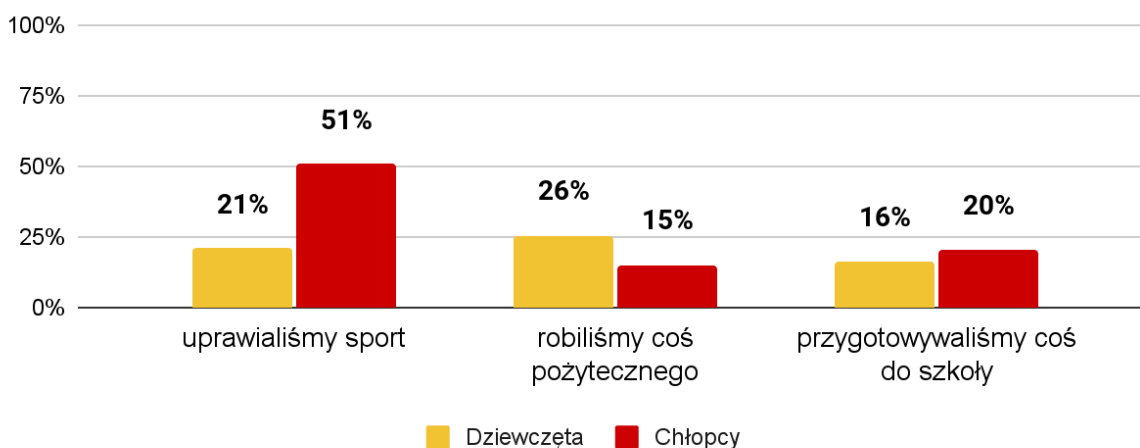
Pytanie wskaźnikowe

Czy w okresie ostatnich 30 dni zdarzyło się, że byłeś wśród rówieśników, z którymi:

(Zaznacz [X] w każdym wierszu)

	Nie zdarzyło się	Tak, 1-2 razy	Tak, 3-10 razy	Tak, 11-19 razy	Tak, więcej niż 20 razy
a. Byliście razem na rowerze, rolkach lub uprawialiście inny sport					
b. Zrobiliście coś pożytecznego dla innych					
c. Przygotowaliście razem coś do szkoły					

Pozytywne aktywności podejmowane wraz z rówieśnikami kilka razy i częściej w czasie ostatnich 30 dni

Wykres 36. Odsetki osób z Państwa gminy, które stwierdziły, że wspólnie z rówieśnikami angażowały się w pozytywne aktywności kilka razy i częściej.

Czynniki ryzyka

„Złe towarzystwo”

Przebywanie w „złym towarzystwie” w dość oczywisty sposób może się przełożyć na podejmowanie przez młodzież zachowań, które są w grupie rówieśniczej popularne i cenione.

Poniżej zamieściliśmy odpowiedzi młodzieży z Państwa szkoły na pytanie o częstotliwość przebywania wśród rówieśników korzystających z różnego rodzaju substancji psychoaktywnych.

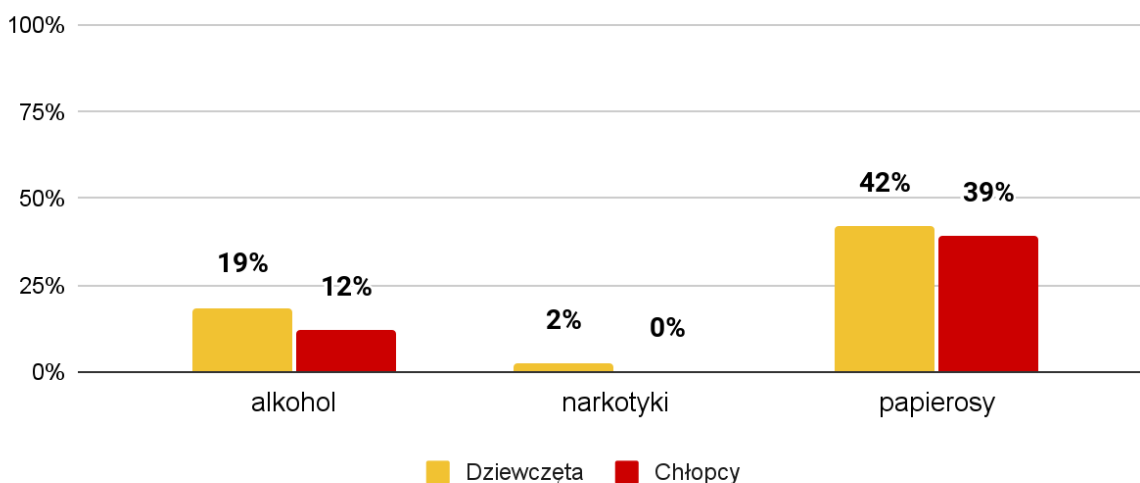
Pytanie wskaźnikowe

Czy w okresie ostatnich 30 dni zdarzyło się, że byłeś wśród rówieśników, którzy:

Zaznacz [X] w każdym wierszu.

	Nie zdarzyło się	Tak, 1-2 razy	Tak, 3-10 razy	Tak, 11-19 razy	Tak, więcej niż 20 razy
a. Pili piwo, wino, wódkę					
b. Używali środków narkotyzujących					
c. Palili papierosy					

Przebywanie wśród rówieśników używających wybranej substancji psychoaktywnej kilka razy i częściej w czasie ostatnich 30 dni

Wykres 37. Odsetki osób z Państwa gminy, które stwierdziły, że przebywały w towarzystwie rówieśników korzystających z poszczególnych substancji psychoaktywnych kilka razy i częściej w ciągu ostatnich 30 dni.

4. Środowisko kulturowe

Ważną rolę w kształtowaniu młodych ludzi odgrywa również środowisko kulturowe, w którym dorasta młodzież.

Najważniejsze wyniki

Czynniki chroniące

W Państwa szkole 44% dziewcząt i 53% chłopców stwierdziło, że wiara/ religia jest dla nich ważna. Połowa uczennic i 1/5 uczniów zgłosiło także udział w praktykach religijnych raz w tygodniu lub częściej.

Czynniki ryzyka

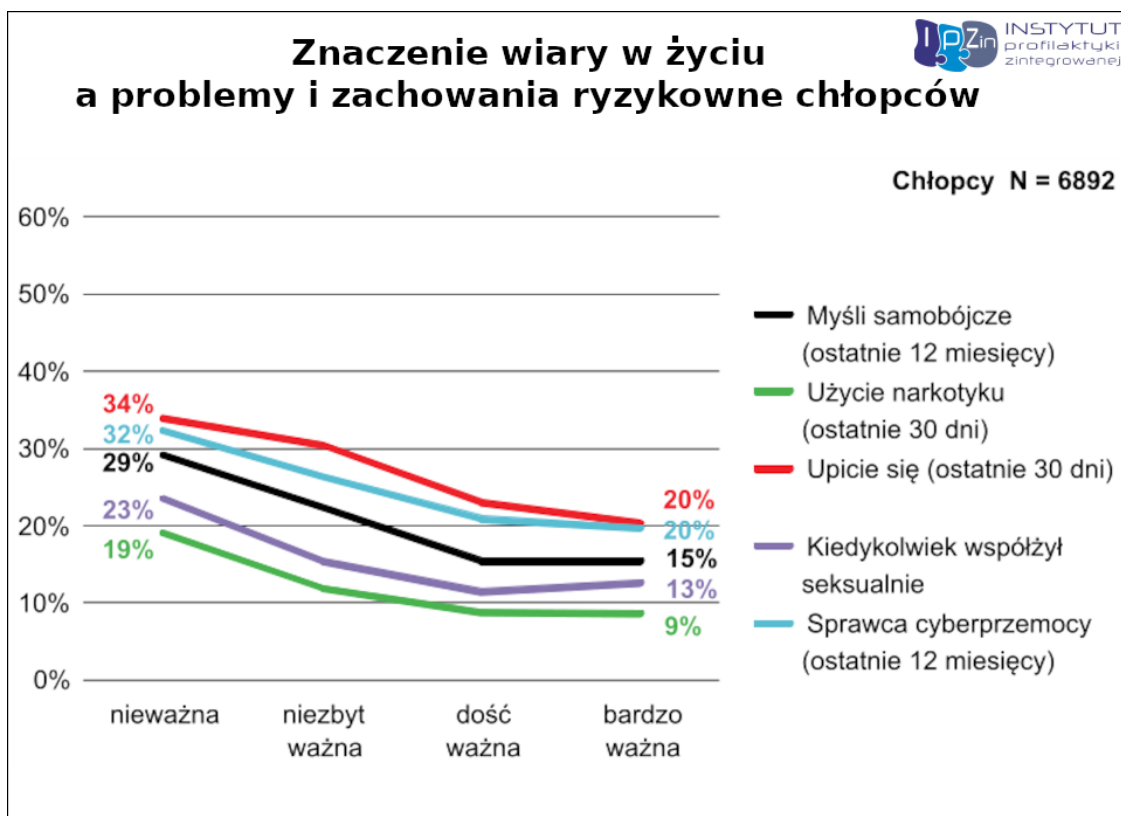
51% dziewcząt i 31% chłopców z Państwa szkoły stwierdziło, że nie akceptują swojego ciała.

Czynniki chroniące

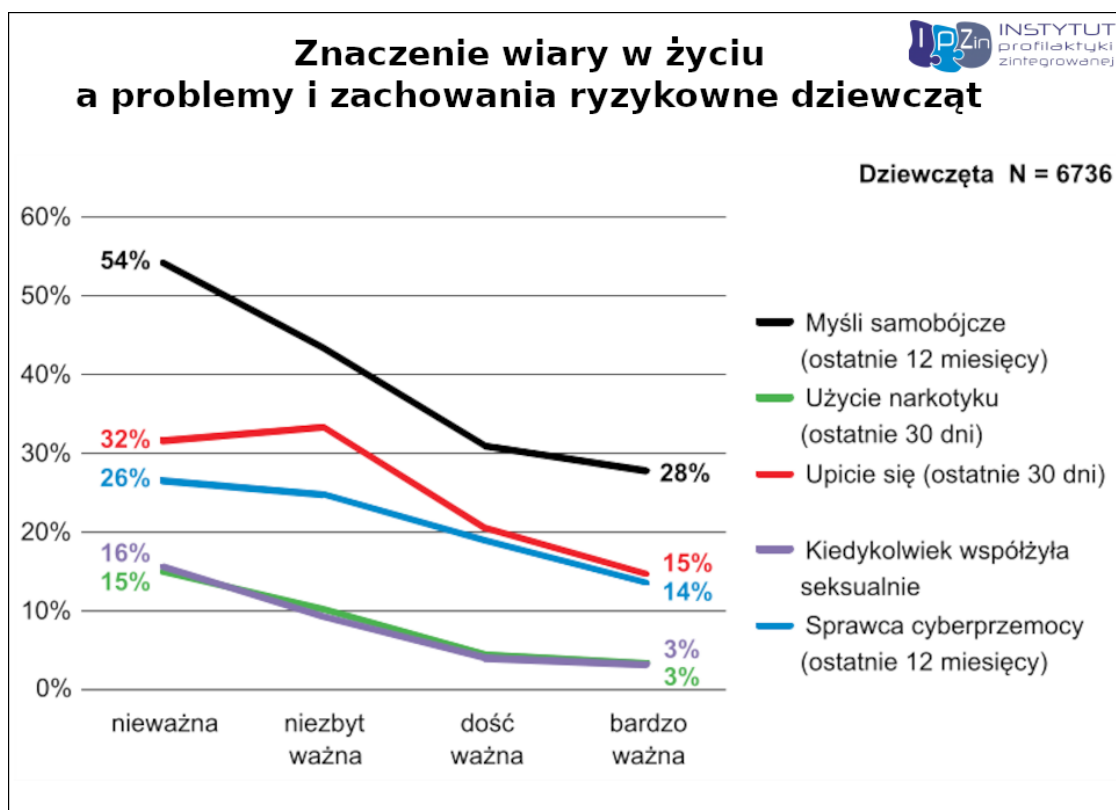
Wiara religijna

Wiara lub religia jest według badań naukowych silnym czynnikiem chroniącym w różnych obszarach zachowań problemowych młodzieży.

Zamieszczone poniżej wykresy pokazują nasilenie występowania wybranych problemów i zachowań ryzykownych młodzieży w zależności od tego, jaki jest stosunek młodych ludzi do wiary i religii. Zostały one opracowane na podstawie analizy danych IPZIN i opublikowane w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015).

Wykres 38. Odsetki chłopców podejmujących poszczególne zachowania problemowe (z badań IPZIN za: ORE, 2015).

Wykres 39. Odsetki dziewcząt podejmujących poszczególne zachowania problemowe (z badań IPZIN za: ORE, 2015).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że „występowanie wszystkich pięciu zachowań ryzykownych i problemów jest tym niższe, im większe jest znaczenie wiary religijnej dla młodzieży. Dotyczy to zarówno chłopców, jak i dziewcząt. Różnice między tymi, dla których wiara jest całkiem nieważna, a tymi, dla których jest bardzo ważna, są co najmniej dwukrotne, a wśród dziewcząt czasem czterokrotne (jak w przypadku korzystania z narkotyków i kontaktów seksualnych) (ORE,2015 s. 127-128)”.

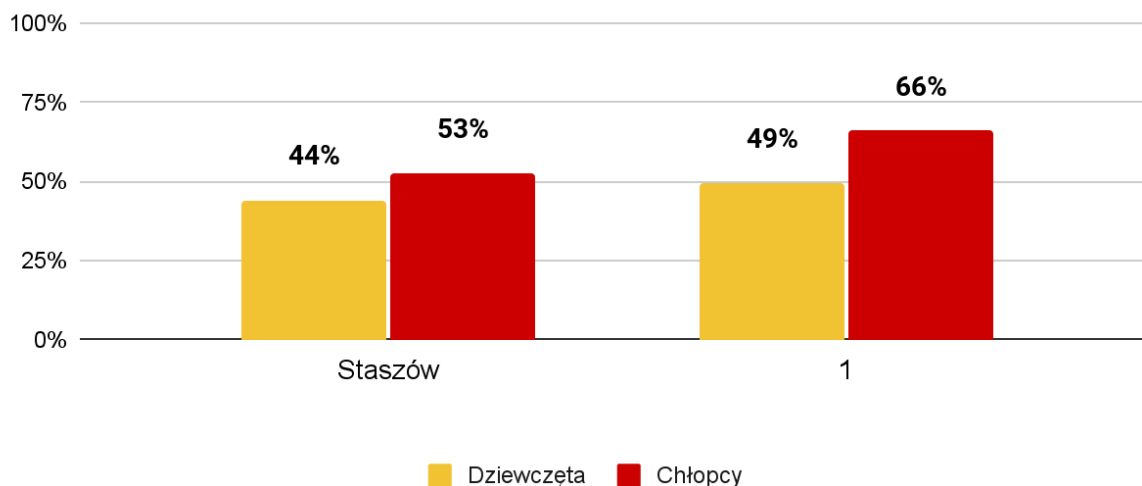
Poniżej prezentujemy szczegółowe dane dotyczące młodzieży z Państwa gminy.

Pytanie wskaźnikowe

Na ile w Twoim życiu ważna jest wiara (religia)?

1. Nie jest ważna
2. Niezbyt ważna
3. Dość ważna
4. Bardzo ważna

Znaczenie wiary (religii) w życiu

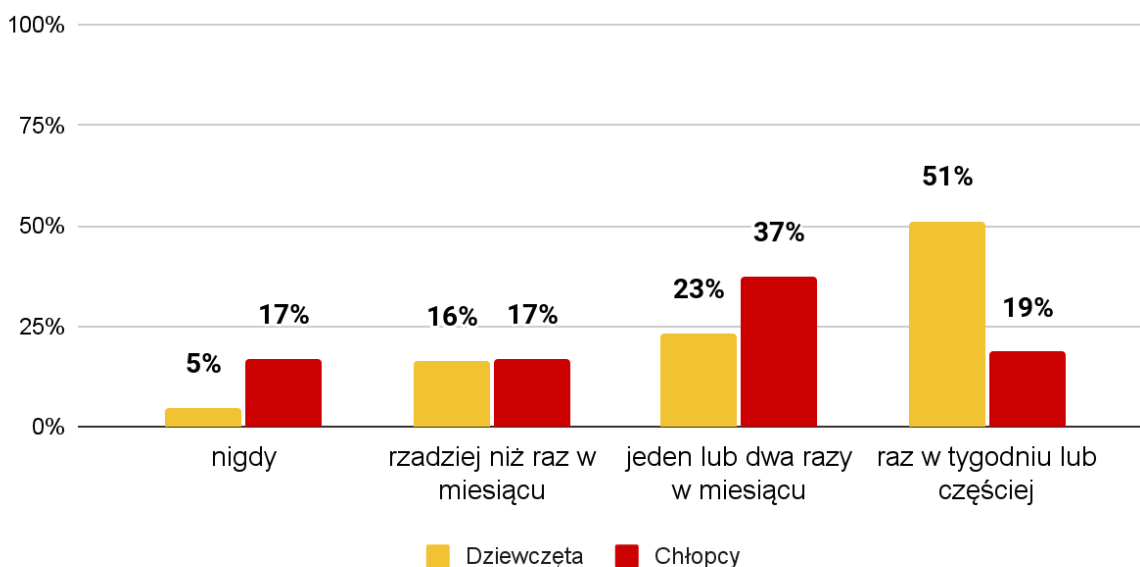
Wykres 40. Odsetki osób, które stwierdziły, że wiara (religia) jest dla nich dość ważna lub bardzo ważna.

Pytanie wskaźnikowe

Jak często bierzesz udział w praktykach religijnych (nabożeństwa, msze lub inne spotkania religijne)?

1. Nigdy
2. Rzadziej niż raz w miesiącu
3. Jeden lub dwa razy w miesiącu
4. Raz w tygodniu lub częściej

Częstotliwość udziału w praktykach religijnych

Wykres 41. Częstotliwość udziału w praktykach religijnych wśród osób z Państwa szkoły.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na możliwość współdziałania z organizacjami religijnymi różnych wyznań w prowadzeniu oddziaływań profilaktycznych skierowanych do młodzieży. Badania naukowe dowodzą, że przekaz profilaktyczny jest tym skuteczniejszy im więcej osób znaczących jest w niego zaangażowanych, tzn. im więcej osób mówi jednym głosem wskazując młodzieży konkretny kierunek działania (Grzelak, 2009).

Trzeba mieć również świadomość, że młodzi ludzie często wyznają pozytywny system wartości, a mimo to w praktyce postępują inaczej. Warto wiedzieć, że w świetle badań naukowych jedną ze skutecznych strategii stosowanych w profilaktyce jest ukazywanie młodzieży sprzeczności między podejmowaniem zachowań ryzykownych, a wyznawanymi wartościami.

Czynniki ryzyka

Seksualizacja

Badania IPZIN wykazały, że seksualizacja jest czynnikiem ryzyka wielu zachowań problemowych podejmowanych przez młodzież (ORE, 2015 s. 93). Niezależnie od tego, że coraz więcej mówi się o tym zjawisku w przestrzeni publicznej poniżej opisano jego istotę i konsekwencje dla młodych ludzi.

Zjawisko seksualizacji rozumiane jest jako upowszechnianie problematycznych wzorców zachowań seksualnych oraz przedmiotowego traktowania partnerów seksualnych jest wszechobecne we współczesnej kulturze masowej i świecie reklamy⁴. Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne definiuje seksualizację jako zjawisko, które polega na:

1. sprowadzaniu wartości osoby do „seksownego” wyglądu lub zachowania;
2. uprzedmiotowieniu seksualnym (człowiek, a zwłaszcza kobieta, widziany jest jako obiekt użycia seksualnego innych, a nie w pełni człowieczeństwa);
3. narzucaniu treści i obrazów seksualnych nieadekwatnie do wieku i sytuacji.

Według autorów definicji wystarczy, by jeden z powyższych elementów był zawarty w przekazie, a już możemy mówić o seksualizacji. Konsekwencjami seksualizacji dorosłych (zarówno kobiet, jak i mężczyzn) są liczne problemy i zaburzenia psychiczne, emocjonalne oraz poznawcze (Zurbriggen i in, 2007).

W okresie dorastania seksualizacja hamuje i zakłóca:

- rozwój akceptacji własnej płci i własnego ciała,
- przyjęcie zdrowego modelu roli płciowej i zdrowego stosunku do płci przeciwnej,
- rozwój umiejętności kierowania własną seksualnością.

W badaniach IPZIN nad młodzieżą szkolną wpływ zjawiska społecznego, jakim jest tak jak wyżej zdefiniowana seksualizacja kulturowa, był mierzony skalą seksualizacji określającą postawy uczniów wobec siedmiu sytuacji związanych z zaangażowaniem seksualnym albo seksualnością człowieka. Wysoki wynik na skali seksualizacji oznacza zseksualizowaną postawę wobec innego człowieka i pośrednio oznacza „zainfekowanie”, aprobatę dla seksualizacji jako powszechnego zjawiska kulturowego.

Jak podaje *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) „wyniki badań IPZIN⁵ potwierdzają szkodliwe konsekwencje seksualizacji zarówno dla dziewcząt, jak i dla chłopców. Dla obu płci przedmiotowa postawa wobec seksualności (stanowiąca istotę pojęcia seksualizacji) wiąże się z podejmowaniem wczesnych kontaktów seksualnych, zwiększonym występowaniem myśli samobójczych, upijaniem się, korzystaniem z narkotyków oraz byciem sprawcą przemocy fizycznej i werbalnej. Co więcej, związek seksualizacji z szeregiem zachowań ryzykownych i problemów ma charakter niezależny od wpływu innych czynników. Większy stopień seksualizacji młodego człowieka

⁴ Dnia 19.03.2013 r. odbyła się w Sali Kolumnowej Sejmu RP konferencja pt. „Odebrana niewinność. Seksualizacja dziewcząt i kobiet w mediach i reklamie” zorganizowana przez Stowarzyszenie Twoja Sprawa. Pełną transmisję TV z konferencji można znaleźć na stronie www.sejm.gov.pl, a materiały na stronie www.twojasprawa.org.pl.

⁵ Badania w grupie młodzieży w wieku 13-15 lat.

oznacza większe zaangażowanie w wiele zachowań problemowych niezależnie od tego, jakie ma on/ona relacje w rodzinie, niezależnie od religijności, atmosfery w klasie i całego szeregu innych czynników (s. 90)”.

Z uwagi na małą liczebność młodzieży z Państwa gminy nie można przeprowadzić takich przeliczeń jak opisanych powyżej. Ważna jest jednak świadomość istnienia zjawiska seksualizacji dlatego je w tym miejscu sygnalizujemy.

Utrudniona akceptacja swojego ciała

Ważnym obszarem rozwoju człowieka, zwłaszcza w okresie dojrzewania jest zaakceptowanie zmian, które zachodzą w ciele. Jak wspomniano powyżej zjawisko seksualizacji zakłóca ten proces.

Ponadto, autorzy raportu z badań HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) prowadzonych przez Instytut Matki i Dziecka (Mazur, 2015) zwracają uwagę na to, że propagowany we współczesnych mediach wzorzec bardzo szczupłej kobiety i silnego, umięśnionego mężczyzny, może zaburzyć samoocenę nastolatków w zakresie masy ciała.

Wzorce te wpływają na przekonania normatywne młodzieży (czyli to, co młodzież uważa za normalne/ właściwe/ powszechne). Badacze wskazują także na fakt, że młodzież w okresie adolescencji ma trudności z adekwatną do rzeczywistości oceną własnej masy ciała.

Konsekwencjami postrzegania własnej wagi jako zbyt dużej mogą być m. in.:

- różnego rodzaju problemy psychofizyczne;
- niekontrolowane stosowanie różnych diet lub przeświadczenie o konieczności ich stosowania;
- problemy emocjonalne;
- zaburzenie funkcjonowania w grupie rówieśniczej.

Z badań przeprowadzonych w Polsce w 2014 roku wynika, że odsetek dziewcząt oceniających się jako zbyt grube rośnie znacząco między 11 a 15 r.ż. i u 15-latek wynosi 60,9%. Wraz z wiekiem istotnie rośnie również odsetek dziewcząt, które się odchudzają – 35,8% 15-latek stosuje dietę odchudzającą. Oba odsetki zwiększyły się w porównaniu do wyników badań z roku 2010.

Autorzy badań HBSC zauważają, że prawie połowa dziewcząt z prawidłową masą ciała twierdzi, że waży za dużo, a co czwarta dziewczyna z tej grupy odchudza się.

Dziewczęta z dużych miast odchudzają się częściej niż ich rówieśniczki z małych miast i wsi.

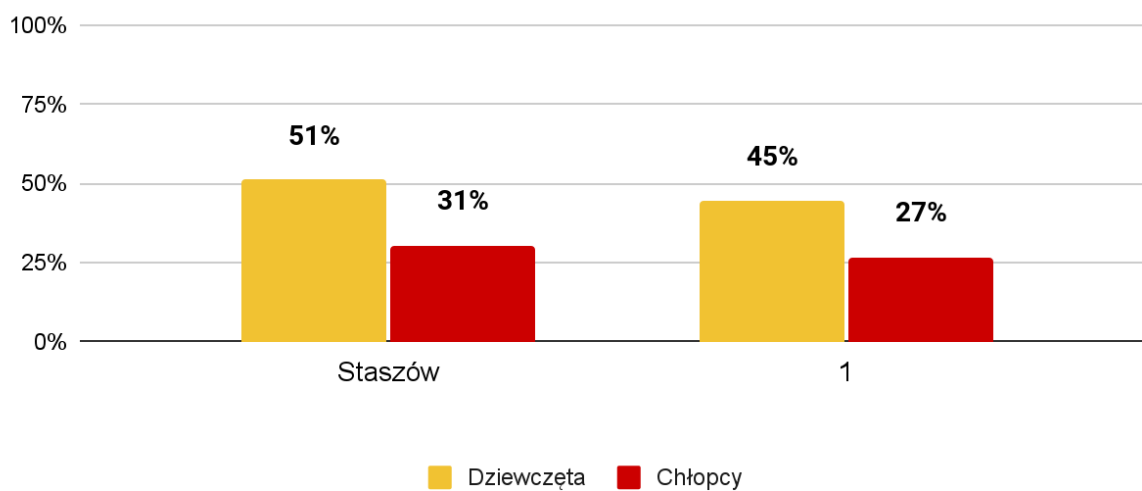
Poniżej przedstawiono dane dotyczące akceptacji swojego ciała przez młodzież uczestniczącą w badaniach Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej.

Pytanie wskaźnikowe

Czy akceptujesz swoje ciało takim, jakie jest?

1. Zdecydowanie nie
2. Raczej nie
3. Raczej tak
4. Zdecydowanie tak

Brak akceptacji swojego ciała

Wykres 42. Odsetki osób z Państwa gminy, które stwierdziły, że nie akceptują swojego ciała (suma odpowiedzi 1 i 2).

VIII. Wnioski i rekomendacje

Poniżej przedstawiono ogólne wnioski dotyczące prowadzenia profilaktyki dla młodzieży w wieku 13-15 lat opracowane na podstawie badań IPZIN prowadzonych w latach 2010-2014 (ORE, 2015) oraz wieloletniej praktyki kadry Instytutu w obszarze profilaktyki młodzieżowej.

1. Zasady prowadzenia profilaktyki uniwersalnej

Z badań prowadzonych przez różne ośrodki wynika, że prawie wszystkie zachowania ryzykowne i problemowe dotyczą mniej niż 25% badanych 15-latków (wyjątek stanowi picie alkoholu). Ponadto, bardzo często **ci sami młodzi ludzie podejmują jednocześnie różne zachowania ryzykowne**. Projektując działania profilaktyczne z zakresu profilaktyki uniwersalnej należy mieć na uwadze, że **większość młodzieży prowadzi zasadniczo zdrowy styl życia**, a mniejszość podejmuje zachowania problemowe. Celem pracy w stosunku do większości adresatów powinno być umacnianie w zdrowym stylu życia. Niezależnie od tego należy pamiętać, że **każda grupa / klasa jest niejednorodna** – część uczniów nie ma doświadczeń w omawianym temacie, część ma takie doświadczenia i jest z tego zadowolona, a części omawiane doświadczenia kojarzą się bardzo negatywnie (np. doświadczenie przemocy po alkoholu, niechciana i nieplanowana inicjacja seksualna po narkotyku czy wykorzystanie seksualne w dzieciństwie) więc nie można wszystkich traktować tak samo. W trakcie zajęć trzeba zatroszczyć się o każdą z wymienionych grup przez odpowiednie komentarze do omawianych treści.

Szczególnie szkodliwe, z profilaktycznego punktu widzenia, jest traktowanie wszystkich nastolatków tak, jakby upijali się, brali narkotyki, przeszli inicjację seksualną czy podejmowali inne zachowanie problemowe czy ryzykowne. Będąc odbiorcą takiego przekazu młodzież może przejąć od dorosłych przekonania normatywne oparte na jej bardzo negatywnym, niezgodnym z rzeczywistością wizerunku. To z kolei może skutkować wzrostem skali zachowań problemowych i ryzykownych młodzieży.

Z drugiej strony nie do przecenienia w profilaktyce jest praca osób dorosłych profesjonalnie pracujących z młodzieżą na co dzień – wychowawców, nauczycieli, pedagogów. Dla młodego człowieka bardzo ważne jest, żeby miał oparcie w trudnym dla niego czasie dorastania – by mógł w atmosferze zaufania szczerze porozmawiać o swoich kłopotach, poradzić się. Bliskie relacje z pozytywnymi dorosłymi sprzyjają obniżeniu odsetka myśli samobójczych i depresji wśród nastolatków. Stanowią również jeden z czynników chroniących młodzież przed podejmowaniem zachowań ryzykownych.

2. Rekomendacje dotyczące treści działań profilaktycznych

Z badań IPZIN opisanych w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) wypływa szereg rekomendacji dotyczących obszarów profilaktyki, które należy realizować z młodzieżą w kolejnych latach edukacji.

Przeprowadzone analizy wykazały, że wskaźniki przemocy rówieśniczej spadają wraz z wiekiem. Wypływa stąd praktyczny wniosek, by wcześniej i intensywnie podejmować wobec uczniów szkoły podstawowej kwestię przemocy, wzajemnych relacji w grupie. Warto systematycznie monitorować atmosferę w grupach klasowych w następujących jej aspektach: poczucie bezpieczeństwa, życzliwość i gotowość wzajemnej pomocy wśród uczniów.

Między grupami młodzieży 14 i 15-letniej wyraźnie rosną wskaźniki używania substancji psychoaktywnych (picie alkoholu, upijanie się, palenie papierosów, używanie narkotyków). Stąd wniosek, że należały wprowadzać elementy profilaktyki uzależnień już wśród 13-latków, czyli w klasie siódmej, kontynuować je intensywnie w klasie ósmej, a w szkole ponadpodstawowej prowadzić w tym obszarze działania podtrzymujące.

Warto też, z profilaktycznego punktu widzenia, zająć się tematyką związaną z seksualnością młodych ludzi mając na uwadze zaobserwowany w badaniach IPZIN poważny skok ilości inicjacji kontaktów genitalnych i współżycia seksualnego w grupie młodzieży 14 i 15-letnią. Konieczne jest również dostarczanie rzetelnej, choć niekoniecznie bardzo rozbudowanej, wiedzy o środkach antykoncepcyjnych – istocie ich działania oraz skuteczności, gdyż posiadana w tym zakresie wiedza jest czynnikiem chroniącym przed wczesnym podejmowaniem kontaktów seksualnych. Należy również uświadamiać młodzież, że każdy kontakt seksualny, niezależnie od rodzaju stosowanych zabezpieczeń, niesie ze sobą ryzyko nieplanowanego poczęcia dziecka i/lub zakażenia się chorobami przenoszonymi drogą płciową.

3. Rekomendacje strategiczne dotyczące rozwiązań i działań długofalowych

Skuteczność prowadzonych działań wychowawczych i profilaktycznych kierowanych do młodzieży w dużej mierze jest pochodną:

- a. dobrego rozpoznania problemów i potencjału młodzieży,
- b. jakości wdrażanych oddziaływań,
- c. perspektywy czasowej w jakiej zostały one zaplanowane,
- d. ich atrakcyjności dla młodzieży.

Profilaktyka zachowań ryzykownych będzie najbardziej efektywna jeśli szkolny program wychowawczo-profilaktyczny będzie opierał się na rzetelnej diagnozie zachowań problemowych i pozytywnego potencjału młodzieży, na podstawie którego zbudowana zostanie sekwencja działań układających się w całość w dłuższej perspektywie. Konieczne jest również odniesienie planowanych działań do potrzeb rozwojowych przed jakimi stają uczniowie w poszczególnych grupach wiekowych. Ponadto, należy zwrócić uwagę na to, by wdrażane oddziaływania legitymowały się skutecznością udowodnioną w badaniach naukowych, a przy tym były atrakcyjne dla uczniów w obszarze treści oraz sposobów ich przekazywania.

Ważną rekomendacją dla długofalowej strategii dotyczącej profilaktyki problemów młodzieży jest **zalecenie kontynuacji badań diagnostycznych w szkole** w celu monitorowania pozytywnego potencjału młodzieży i jej zachowań. Prowadzenie badań w kolejnych rocznikach młodzieży daje możliwość wykorzystywania ich wyników do

modyfikacji szkolnego programu wychowawczo-profilaktycznego oraz szybkiego reagowania na problemy młodzieży.

Rekomendujemy również **szersze włączanie rodziców** do budowania i realizowania wspólnej linii oddziaływań kierowanych do młodzieży. Jak pokazują dane, również w Państwa gminie, rodzice pozostają dla zdecydowanej większości uczniów najważniejszymi przewodnikami życiowymi.

Bardzo istotne jest tu wypracowanie nowych, skutecznych narzędzi komunikacji i szkolenia rodziców w zakresie aktualnych i konkretnych problemów młodzieży. Jak pokazują badania IPZIN w opinii badanej młodzieży ich rodzice jasno określają swoje wymagania co do nauki, szacunku wobec starszych czy też co do unikania papierosów, alkoholu i narkotyków. Znacznie rzadziej i mniej wyraźnie według nastolatków są formułowane wymagania rodziców w obszarze zasad spotykania się z rówieśnikami oraz korzystania z komputera, komórki

i Internetu, czy kontaktów seksualnych. Potrzebne jest skuteczne wsparcie dla rodziców ze strony zarówno szkolnych specjalistów: pedagogów, psychologów jak i specjalistów zewnętrznych. Potrzebne są materiały i/lub szkolenie w zakresie formułowania i komunikowania jasnych oczekiwań wobec dzieci w tym zakresie.

Doświadczenie kadry trenerskiej IPZIN pokazuje również, że rodzice (z różnych powodów) w niewielkiej części uczestniczą w spotkaniach w szkole. Wyzwaniem staje się opracowanie nowych rozwiązań w zakresie interaktywnego kontaktu z rodzicami w ważnych problemach wychowawczych, z którymi boryka się szkoła, i których doświadczają ich dzieci. Nie do przecenienia są również działania wspierające rodziców w zakresie budowania pozytywnych relacji z dorastającymi dziećmi.

Rekomendujemy także **większe wsparcie** ze strony szkolnych specjalistów, pedagogów, psychologów **dla samej młodzieży** znajdującej się na trudnym etapie swojego psychoseksualnego rozwoju, chociażby poprzez:

- podjęcie i kontynuację pracy profilaktycznej przez wychowawców klas uczestniczących w programie Archipelag Skarbów® w oparciu o materiały otrzymane od trenerów programu,
- zachętę do udziału w zajęciach WDŻ,
- zachętę do zgłaszania swoich problemów z tym związanych.

Mamy nadzieję, że nasz raport z *Diagnozy problemów i pozytywnego potencjału młodzieży* pomógł Państwu zobaczyć wartość codziennej pracy wychowawczej i profilaktycznej jaką Państwo wykonują oraz uzyskać całościowy obraz młodzieży z Państwa gminy. Ufamy, że będzie to pomocne w projektowaniu dalszych działań wychowawczych i profilaktycznych.

Zachęcamy do pogłębionej lektury *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015)⁶, oraz do włączenia się w działania Instytutu na rzecz poprawy

⁶ Publikacja dostępna on-line pod adresem:

https://ipzin.org/images/pdf/vademecum_skutecznej_profilaktyki_problemov_mlodziemy.pdf

kondycji psychicznej młodzieży w czasie epidemii pod nazwą *szkolna inicjatywa profilaktyczna Nawigacja w każdą pogodę*⁷.

Inspiracja

Poniżej przedstawiamy przykład „dobrej praktyki” wykorzystania wyników *Diagnozy problemów i pozytywnego potencjału młodzieży* w praktyce wychowawczej. Poniższy przykład z jednej ze szkół z województwa dolnośląskiego pokazuje praktyczne wykorzystanie wyników zewnętrznej diagnozy dla tworzenia w szkole działań profilaktycznych dopasowanych do potrzeb konkretnych uczniów.

1. Badania pokazały, że odsetek uczniów (zwłaszcza dziewcząt) doświadczających przemocy werbalnej jest wyższy niż się spodziewano (30%):
 - w badaniu wewnętrznym uszczegółowiono, że chodzi głównie o obmawianie i plotki,
 - przygotowano kampanię informacyjną „WAŻ SŁOWA, BO SŁOWA MAJĄ WIELKĄ MOC” (szereg działań zgodnie z myślą – „słowo jest jak nóż, można nim zabić, a można nim posmarować chleb”)
2. Badania pokazały, że 20 – 25% uczniów było sprawcą lub ofiarą cyberprzemocy:
 - podtrzymanie w szkole zasady niekorzystania z telefonów przez uczniów zarówno na lekcjach jak i na przerwach,
 - konkursy literacki i plastyczny „Kontroluję, nie hejtuję!”
3. Badania wskazały spory odsetek uczniów, którzy doświadczają obniżonego nastroju i myśli samobójczych:
 - cykl działań profilaktycznych pod hasłem „Czarny pies”
 - warsztaty z psychologiem podczas których młodzież rozmawiała o depresji młodzieńczej i skutecznych sposobach jej zapobiegania,
 - plakaty klasowe – nasze sposoby na poprawę nastroju,
 - sonda szkolna – jaki masz sposób na poprawę nastroju,
 - tworzenie filmów – „Życie to nie czarny pies...”.
4. Badania pokazały niskie odsetki dotyczące jasno określonych przez rodziców zasad spotkań ze znajomymi oraz zasad korzystania z telefonu i komputera:
 - działania informacyjne dla rodziców:
 - z wykorzystaniem e-dziennika,
 - spotkanie z pedagogiem przy okazji zebrań, ulotki informacyjne dla rodziców.

⁷ <https://ipzin.org/nawigacja-w-kazda-pogode/>

5. Badania pokazały wysoki odsetek uczniów przebywających w towarzystwie osób palących papierosy i pijących alkohol (czynniki ryzyka):
- na prowadzonych lekcjach statystyki
 - uczniowie szacują, ile osób w wieku 15-16 lat używało substancji psychoaktywnych w różnych przedziałach czasowych (raz w życiu, w ciągu ostatniego roku, w ciągu ostatniego miesiąca), konfrontują własne szacunki z rzeczywistymi wynikami badań,
 - wyciągają wnioski, że ich przebywanie w takim otoczeniu wpływa na zawyżone szacunki,
 - uczą się krytycznie oceniać informacje, które czerpią: z mediów, reklam, otoczenia.

Literatura

- Beisert M. *Seks twojego dziecka*. Poznań: Dom Wydawniczy K. Domke, 1991.
- Catalano FR, Berglund ML, Ryan JAM, et al. *Positive Youth Development in the United States: Research Findings on Evaluations of Positive Youth Development Programs*. Prevention & Treatment 2002; 5.
- Erikson EH. *Childhood and Society*. New York: Norton, 1950.
- Ferrer-Wreder L, Stattin H, Lorente CC, et al. *Successful Prevention and Youth Development Programs: Across Borders*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers, 2004.
- Gola M., *5 mln mężczyzn w USA jest uzależnionych od porno*. 2019 dostęp: <https://klubjagiellonski.pl/2019/09/03/5-mln-mezczyzn-w-usa-jest-uzaleznionych-od-porno/>
- Grzelak S. *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, 2006.
- Grzelak S. *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Wydawnictwo Rubikon, 2009.
- Grzelak S., Sala M., Czarnik S., Balcerzak A., Gwóźdź J. *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*. Warszawa: ORE, 2015.
- Karska I. *Walka o niewinność dzieci*. 2019, dostęp: <https://teologiapolityczna.pl/walka-o-niewinnosc-rozmowa-z-izabela-karska-ze-stowarzyszenia-twoja-sprawa>
- Mazur J. (red.): *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*. Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2015.
- Ostaszewski K. *Skuteczność profilaktyki używania substancji psychoaktywnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, 2003.
- Talik E. *Specyfika stresu szkolnego i strategie radzenia sobie z nim przez młodzież w okresie dorastania*. w: Horyzonty Psychologii 2011 Tom 1 Numer 1, Rozprawy i artykuły naukowe s. 127-137.
- Wojtyła K. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1986.
- Zurbriggen, E. i in. *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington: American Psychological Association, 2007.